

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Kvinnorna i historieämnet

- en studie över läroböcker i ämnet historia på gymnasiet

Maria Bellstrand & Jakob Bådagård

LAU350

Handledare: Lars Nyström

Rapportnummer: VT07-1040-01

Abstract

Titel: Kvinnorna i historieämnet – *en studie över läroböcker i ämnet historia på gymnasiet*

Författare: Maria Bellstrand & Jakob Bådagård

Termin och år: VT 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Lars Nyström

Examinator: Kenneth Nyberg

Rapportnummer: VT07-1040-01

Nyckelord: Kvinnor, läroböcker, historia, genus, kön, roller, avsaknad, integrering.

En kort sammanfattning:

Skolverket publicerade 2006 en rapport om huruvida dagens läromedel överensstämmer med rådande läroplan, en undersökning benämnd *I enlighet med skolans värdegrund*. Rapporten visade att kvinnan kommer i skymundan i läroböckerna. Syftet med denna uppsats är att lyfta fram hur kvinnor framställs och har framställts i läroböcker för ämnet historia på gymnasiet. Genom att göra nedslag i fyra olika tidsepoker vill vi studera hur kvinnor framställs i dagens läroböcker såväl som i äldre. Det rör sig således om en jämförande studie över tid för att se hur framställningar angående kvinnor har förändrats. De inkluderade tidsperioderna är 1920-, 60- och 80-talen, samt 2000-talet. Använda frågeställningar hanterar andelen kvinnor av nämnda personer, vilka roller kvinnorna spelar, hur den kvinnliga emancipationen framställs, hur förhållandet mellan könen framställs samt i vilken mån kvinnornas historia är sammanvävd med den övriga historien. Resultatet pekar på att den manliga dominansen i läroböckerna är överhängande och att andelen kvinnliga aktörer i läroböckerna fick en nedgång under 60- och 80-talen jämfört med de resterande undersökningsperioderna. Vilka roller de omnämnda kvinnorna har förändras över tid. Från att på 1920-talet bara behandla kvinnor som på ett eller annat sätt har en relation till den politiska makten, har det ändrats så att politiska kvinnor i dagens läroböcker är i minoritet. Kvinnoemancipationen får trots sin signifikans inte speciellt stort utrymme i läroböckerna. Förhållandet mellan könen behandlas i princip inte alls i de två första undersökningsperioderna. Från 1980-talet och framåt är det dock tydligt att könets förhållande gentemot varandra får ett allt större utrymme. Undersökning har gett tydliga tecken på att kvinnor får mer utrymme i dagens läroböcker jämfört med tidigare. I diskussionen framförs tesen att kvinnans historia och jämställdhetsproblematiken i framtiden kan komma att belysas ytterligare. Historielärare bör dock vid användandet av läroböcker vara medvetna om den sneda fördelning som ändå finns.

Förord

Som två blivande historielärare på gymnasiet beslöt vi oss för att göra ett examensarbete som dels hade anknytning till den pedagogiska verksamheten men samtidigt också anknöt till vårt framtida ämne. Då läroböcker, enligt våra erfarenheter från verksamhetsförlagd utbildning, används i ganska stor utsträckning som hjälpmedel i undervisningen ansågs det både intressant och rimligt att lägga studiens fokus på dem.

Vi ville genom arbetet bli medvetna om en läroboks förtjänster liksom dess brister, då vi anser att det är viktigt för en lärare att kunna se kritiskt på de läroböcker som de väljer att använda. Likaså anser vi att lärare bör komplettera och tillföra material som de anser saknas för att kursen i helhet ska bli så bra som möjligt.

Under arbetets gång har vi dels arbetat tillsammans, dels delat upp arbetet i den mån det gått. Vi har diskuterat och analyserat, funderat och bollat idéer med varandra. Man kan klart säga att uppgiften med att skriva ett examensarbete tillsammans med någon annan har underlättats enormt genom att vi kände varandra sedan våra historiestudier på universitet. Nu i efterhand kan vi också påstå att vi har lärt oss mycket vårt samarbete. Både när det gäller samarbetet men framför allt av studien som sådan. Att studera läroböcker har varit nyttigt. Det har gett oss nya redskap och erfarenheter vi inte hade innan och vi kommer definitivt att se på läroböcker med nya ögon i framtiden.

Innehållsförteckning

	<i>sida</i>
1 Inledning	6
1.1 Syfte och problemformulering	6
1.2 Tidigare forskning	7
1.3 Teoretisk anknytning	9
1.4 Metod och material	10
1.4.1 Presentation och motivering av perspektiv	10
1.4.2 Presentation och motivering av tidsperioder	11
1.4.3 Presentation och motivering av läroböcker	12
2 Resultatredovisning	14
2.1 Hur stor del av de nämnda personerna är kvinnor?	14
2.2 Vilka roller spelar de kvinnor som nämns?	18
2.3 Hur framställs kvinnornas politiska och ekonomiska frigörelse?	20
2.4 Hur framställs förhållandet mellan könen?	23
2.5 I vilken mån är kvinnornas historia sammanvävd med den övriga historien?	26
3 Slutdiskussion	29
3.1 Kvinnorna och deras roller	29
3.2 Kvinnornas politiska och ekonomiska frigörelse	30
3.3 Förhållandet mellan könen	30
3.4 Sammanvävningen	31
3.5 I förhållande till Queckfeldt	32
3.6 En blick framåt	33
Käll- och litteraturförteckning	34
Bilaga. <i>Kvinnor ur läroböckerna som nämns vid namn i uppsatsen.</i>	36
Diagram	
Diagram 1: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet</i> (Falk 1922).	14
Diagram 2: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia</i> (Jacobson 1929).	14
Diagram 3: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Historia för gymnasiet</i> (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962).	15
Diagram 4: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Historia för gymnasiet</i> (Kumlien, Lindberg & Tham 1963).	15
Diagram 5: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Alla tiders historia</i> (Bergström, Löwgren & Almgren 1983).	16

	<i>sida</i>
Diagram 6: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Historiens huvudlinjer 3</i> (Brolin, Dannert & Holmberg 1984).	16
Diagram 7: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Perspektiv på historien A</i> (Nyström & Nyström 2001).	17
Diagram 8: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i <i>Alla tiders historia A</i> (Bergström, Löwgren & Almgren 2005).	17

1 Inledning

Läroböckernas roll i skolvärlden är ett ofta förekommande diskussionsämne. Under vår utbildning har vi stött på människor som uttalat sig negativt om böckerna såväl som andra människor vilka tvärtom är väldigt positiva till läroböcker. Det kan gälla lärarutbildare och högskolestudenter vid universitetet eller lärare och elever man träffat på under sin verksamhetsförlagda utbildning på plats i en grund- eller gymnasieskola.

Ann-Christine Juhlin Svensson citerar ett par lärare som kom till tals i samband med en studie om läromedlens funktion i undervisningen publicerad 1980. De två lärarna visar upp diametralt olika åsikter, vilka kan fungera som goda exempel för en positiv respektive en negativ attityd gentemot läroböcker: "Läroböcker är det väsentligaste redskapet för både lärare och elever i dagens skola" respektive "De färdiga läroböckerna är ett hinder för elever och lärare. En bindning som det är svårt att frigöra sig från" (Juhlin Svensson, 2000:15). Om läroböcker är av godo eller av ondo har inte detta arbete i uppgift att reda ut. Mer intressant för denna uppsats är att de diskussioner som förs rörande böckerna tyder på ett engagemang som gör studier av läroböcker relevanta.

Angående läroböcker kan det vidare konstateras att de böcker som används förväntas rimma väl med de styrdokument som reglerar verksamheten i skolorna. Skolverket publicerade 2006 en undersökning om huruvida dagens läromedel verkligen överensstämmer med rådande läroplan, en undersökning benämnd *I enlighet med skolans värdegrund*. Studien kretsade kring en rad aspekter, bland vilka kön och jämställdhet fanns.

Den nu rådande läroplanen för gymnasiet, Lpf 94, innehåller ett antal passager som har med jämställdhet att göra och som Skolverkets studie tog avstamp i. Exempel på detta är den i Lpf 94:s inledande avsnitt befintliga presentationen av de grundläggande värdena. Jämställdhet mellan kvinnor och män anges där som ett av de värden "skolan ska gestalta och förmedla" (Lpf 94, 2002:37). När det gäller den kunskap som elever förhoppningsvis ska förvärva finns riktlinjer som lärare ska följa. Till exempel ska läraren "se till att undervisningen till innehåll och uppläggning speglar både manliga och kvinnliga perspektiv" (Lpf 94, 2002:45). Det resultat som presenterades i Skolverkets rapport visade att kvinnan till stora delar kommer i skymundan i läroböckerna.

Som blivande lärare fann vi Skolverkets rapport mycket läsvärd. Rapporten behandlade ett antal olika ämnen och då historia är ett ämne som ligger oss båda varmt om hjärtat var det avsnitt som behandlade läroböcker i just ämnet historia extra intressant för vår egen del. Med vår fascination för att se hur saker och ting förändrats över tid kändes det spännande att, som en slags förlängning av Skolverkets undersökning, anlägga ett historiskt perspektiv på det hela. Hur ser det egentligen ut med jämställdhet i dagens läroböcker och hur såg det ut förr tiden? Har det skett någon förändring? Genom att studera och jämföra kvinnors roller och utrymme inte bara i de idag använda läroböckerna utan även i äldre verk, bildas en bakgrund till dagens läge som eventuellt till viss del kan förklara varför det är som det är, och möjligen också ge en fingervisning om hur utvecklingen kan tänkas se ut framöver. Då vi anser att styrdokumentens skrivelser om fokus på jämställdhet är av största vikt och läroboken är ett synnerligen vanligt förekommande läromedel i dagens skola tycker vi att det finns fog för att hävda att vår undersökning i högsta grad är relevant.

1.1 Syfte och problemformulering

Det övergripande syftet med arbetet är att lyfta fram hur kvinnor framställs och har framställts i läroböcker för ämnet historia på gymnasiet. Synen på kvinnan och kvinnors roll i samhället har förändrats under det senaste århundradet. Likaså har skolämnet historia med dess syften och mål ändrats. Genom att göra nedslag i fyra olika tidsepoker vill vi därför inte bara studera

hur kvinnor framställs i dagens läroböcker utan även studera hur kvinnor har framställts. Studien är således inte bara en undersökning om dagens läroböcker, utan även en jämförande studie över tid för att se hur kvinnors framställning har förändrats.

Dock är det inte bara själva framställningen av kvinnan som kommer att undersökas. Vi vill även se vad det är för slags kvinnor som läroboksförfattare väljer att ta med, samt hur många kvinnor det är i förhållande till antalet män. Vi vill titta närmare på hur läroboksförfattarna väljer att behandla kvinnoemancipationen, förhållandet mellan könen och slutligen i vilken mån kvinnornas historia är integrerad i den övriga historien.¹

1.2 Tidigare forskning

Traditionen av att granska böcker i allmänhet och läroböcker i synnerhet är lång i Sverige. Den fanns redan på 1600-talet och inte ens med tryckfrihetsförordningen 1766 fick man lov att skriva vad som helst i böckerna. Efter påtryckning tillsattes statliga kommissioner för kontrollering av läroböcker och 1938 bildades Statens läroboksnämnd. Det var ett fristående organ med uppgift att granska alla läroböckers kvalitet och pris. Det som granskades var innehållet och dess överensstämmelse med kursmomenten, illustrationsmaterial, objektivitet och språk. 1974 avvecklades Statens läroboksnämnd och ersattes av två andra organ, där SIL, Statens institut för läromedelsinformation, blev det som överlevde. Efter ett riksdagsbeslut 1991 avskaffades även SIL. I och med det upphörde i stort sett den statliga granskningen av läromedel. Tanken är istället att det är marknaden själv som ska garantera läromedlens kvalitet. Skolverket har dock möjligheten att göra temagranskningar på läromedel (Långström, 1997).

En sådan granskning utfördes alldeles nyligen av skolverket på uppdrag av regeringen. Uppgiften var att granska ett antal läromedel med utgångspunkt i värdegrunden och kontrollera deras avvikelse, därav fick rapporten namnet *I enlighet med skolans värdegrund*. Fem aspekter analyserades; etnisk tillhörighet, sexuell läggning, funktionshinder, religion och annan trosuppfattning samt kön. När det gäller kön inom ämnet historias läromedel visar rapporten att kvinnan kommer i skymundan. Mest på grund av att stora delar av böckerna beskriver krig, erövringar, handel, sjöfart och teknikutveckling, områden som dominerats av män. Könsperspektivet finns med i de flesta läromedlen men då i form av bilder, bildtext och faktarutor. Dessa delar är mycket sällan integrerade i huvudtexten och utelämnas i sammanfattningar och elevfrågor (*I enlighet med skolans värdegrund*, 2006).

Utöver skolverkets rapport har en rad läroboksanalyser gjorts under åren. Här hittar vi exempelvis Herbert Tingstens *Gud och fosterlandet*. Tingsten har mellan åren 1850-1950 undersökt skolpropaganda i historieböcker. Han kommer fram till att äldre historieböcker är väldigt patriotiska och nationalistiska samt att de framhäver en tro på Gud. Tingsten ser dock en förändring över tid. Historieböckerna från slutet av undersökningsperioden går mer mot att propagera för fred och demokrati. Tingsten anser att förändringarna går i linje med samhällsförändringarna, dock med en tydlig eftersläpning (Tingsten, 1969). Sture Långström har i boken *Författarröst och lärobokstradition* studerat läroboksförfattare och hur valet av innehåll görs. Han menar att innehållet i en lärobok starkt reflekterar författaren och dess erfarenheter. Men mest bestäms det av den tradition som finns om hur böckerna ska se ut och vad de förväntas innehålla (Långström, 1997). Stig Hadenius och Claes-Olof Olsson utförde 1969 en granskning av läroböcker i historia på gymnasiet. Studien *Historieböckerna i det nya gymnasiet* utfördes på uppdrag av Statens läroboksnämnd och ämnades granska deras samhällsbild, direkta värderingar samt överensstämmelse med läroplaner. Resultatet visade

¹ Kvinnornas kamp för ekonomisk och politisk frigörelse och jämställdhet brukar kallas för kvinnoemancipationen.

dels att läroplanen och läroböckerna inte alltid stämmer överens, dels att upplägget fortfarande är traditionellt med politisk historia i centrum samt att en del ställningstaganden för västsidan hittats, dock är direkta värderingar sällsynta (Hadenius & Olsson, 1970).

Göran Andolf har i sin avhandling *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965* studerat hur undervisningen i ämnet gått till och hur dess innehåll sett ut. Han har granskat den debatt som funnits och som till exempel påverkat undervisningens och läroböckernas utformande. Läroböckerna har undersökts noggrant och Andolf har visat hur utrymmet i böckerna disponerats, det vill säga hur sidorna fördelats på olika historiska epoker och geografiska områden. En av de slutsatser Andolf drar är att förändringar i historieundervisningen sker på grund av förändringar i samhället. Böckerna förändras ofta som ett resultat av krav och föreskrifter från något styrande organ, men emellanåt har denna utveckling skett utan att uttryckliga krav framförts. Exempelvis kan utrikespolitiska förändringar få effekt på läroböckernas innehåll. En förändring som skett under 1900-talet är att författare börjat undvika att delge sina personliga synsätt och värderingar vilket, enligt Andolf, ”onekligen gjort att läroböckerna blivit allt mindre engagerande” (Andolf, 1972: 294). Andolf anser vidare att historieundervisningen i sin helhet har gått från att till stora delar ha gett uttryck för vad enskilda personer ansett om historiska skeenden och problem mänskligheten stått och står inför, till att snarast vara ”ett samhällets officiella självporträtt” (1972: 294).

Läromedelsstudier som fokuserar sig på kön och genus har genomförts tidigare. I studien *Skolböcker vid skampålen* (1972) behandlar Karin Westman Berg könsdiskriminering i läroböcker. Westman Berg refererar till föredrag, artiklar och forskning och såväl kritik rörande böcker för grundskolan som gymnasiet inkluderas. Hon ger exempel på kritik mot läroböcker för sex olika ämnesområden, varav historia är ett. En stickprovsundersökning Westman Berg nämner visade att kampen för kvinnlig rösträtt bagatelliserades och gavs väldigt sparsamt med utrymme i gymnasiets läroböcker. Positivt ser författarinnan på att böcker som var relativt nya när hon skrev sin studie börjat vika ett helt, eget kapitel åt kvinnors villkor. Hon ser dock helst att sådan text i framtiden integreras med övriga delar av läroböckerna. Avslutningsvis konstaterar hon att Sverige jämförelsevis är väldigt väl framme när det gäller att ha läroplaner som ska motverka könsdiskriminerande och patriarkala sätt att tänka. Westman Berg ser positivt på utvecklingen som sker på området, även om läroböcker i många fall innehåller exempel på diskriminering av kvinnor.

På uppdrag av Statens institut för läromedel gjorde Anne Marie Berggren den granskande studien *Kvinnoperspektiv*. Uppdraget var att granska läromedel inom ämnena historia, konsthistoria, religionshistoria och musikhistoria utifrån perspektivet ”kvinnornas villkor och deras insatser inom olika områden samt föreslå de åtgärder som granskningen kan ge upphov till” (Berggren, 1992). Resultatet av hennes forskning är att ungefär 10-15 procent av alla bilder och tre procent av texten berör kvinnor och det som anses kvinnligt. Berggren menar att samtliga läromedel behöver revideras. Berggren menar att situationen är katastrofal för dagens kvinnor och ifrågasätter om det verkligen är en sann bild av historien som ges i läroböckerna. Vidare skriver hon att kvinnor inte ska ha hälften av allt utrymme, det är trots allt fler manliga aktörer som har haft tillgång till historiens scen. Men om man väljer att behandla andra områden än de som nu anses viktiga, som krig och kungar, skulle kvinnornas andel öka avsevärt. Berggren har även gjort en kvalitativ studie på hur kvinnor framställs. Hon kommer fram till att det finns två olika beskrivningar av kvinnor, antingen en eländesbeskrivning eller en beskrivning av hur duktiga kvinnorna var. De läromedel som Berggren studerat innehåller mestadels eländesbeskrivningar. Berggren menar att man alltid måste skriva läromedel med ett genusperspektiv i minnet och alltid innefatta att det finns två kön och framhålla båda deras historia. Båda könen ska således integreras i framställningen och bara i undantagsfall bör vara inlagt i särskilda avsnitt (Berggren, 1992).

En jämförande undersökning av historieläroböckers inkluderande av berömda historiska kvinnor och mer generell kvinnohistoria presenteras av Eva Queckfeldt i artikeln ”Historielöshet och kvinnor – några reflexioner” (1991). De läroböcker för realskola och gymnasium Queckfeldt granskat delas in i äldre (från 1911-62) och modernare (från 1970- och 80-tal). I de äldre böckerna nämns kvinnor nästan enbart då de dyker upp som politiskt betydelsefulla individer eller som någon slags mer eller mindre betydelsefulla bificurer, knutna till manliga makthavare. Mer vanliga kvinnors liv och leverne behandlas knappt alls, inte ens det kvinnliga politiska engagemanget och kampen för kvinnlig rösträtt nämns mer än i förbigående. Queckfeldt konstaterar att kvinnorna snarast blir än mer historielösa i de modernare läroböckerna. Här har de kvinnliga bificurerna försvunnit samtidigt som ”vanliga kvinnor” inte beretts mer utrymme, detta trots att de aktuella böckerna i mycket större utsträckning än de äldre läroböckerna tar upp sociala och kulturella förhållanden. När vanliga människor får mer plats på detta sätt göms emellertid kvinnor ”i de könlösa kollektivens anonymitet” (s 53), som exempelvis arbetarklassen.

Bland den tidigare forskning som ovan presenterats är Queckfeldts artikel den som ligger närmast den nu aktuella undersökningen, även om tydliga skillnader finns. Där Queckfeldts studie sträcker sig fram till 1980-talet, innefattar vår studie även läroböcker från 2000-talet. Medan vår undersökning strävar efter att behandla väl spridda, populära läroböcker, har inte Queckfeldt brytt sig om denna aspekt alls. Detta har medfört att de böcker som granskas nästan helt skiljer sig åt de båda studierna emellan.

1.3 Teoretisk anknytning

”Se där – dom fick bli gynekologer” (Hirdman, 2001:114). Föregående citat är hämtat från Yvonne Hirdmans bok *Genus – om det stabila föränderliga former*. Där problematiserar hon den framgångsdiskurs som ofta gör sig gällande i framställningen av kvinnors inlemmande i samhället och menar att kvinnor inte alls släpps in på samma villkor som männen. Samtidigt som kvinnor genom emancipationen fick tillträde till samhället skapades en ny segregering. Segregeringen ligger i att det skapats ”extra rum” för kvinnor att vara i. ”Ett slags ”kvinno-” att läggas till och därmed också sidosordnas den normala verksamheten” (Hirdman, 2001:115).

På samma sätt problematiserar Hirdman den kvinnohistoria som växte fram från och med 1960-talet. Kvinnohistoria är således den historien som bara handlar om kvinnor och hur de levde. Problemet är att det blir ett slags tillägg till den vanliga historien. De löper parallellt utan att egentligen påverka varandra. Ett resultat av det här var också att kvinnohistoria ofta därför kom i skymundan och inte ansågs lika viktig. Hirdman tar även upp ett senare tillkommet alternativ till kvinnohistoria, genushistoria. Till skillnad från kvinnohistoria är det dock en historia som behandlar båda könen integrerat. Det handlar om förhållanden och villkor, om hur händelser har påverkat båda könen och om hur de har påverkat händelserna. I en sådan historiebeteckning lämnas inget utrymme för segregering och mannen kan sluta vara ett ideal för vad som är normalt. Snarare kan problemet med kvinnors underordning och mäns överordning problematiseras och man kan förstå vad det är som skapat de här rollerna (Hirdman, 2003:9-21).

Ordet genus är latin och betyder sort, slag, släkte och kön. Ordet togs av vad som då kallades kvinnoforskare för att de behövde ett ord som betonade det faktum att ”bakom de fasta formerna ”kvinnor” och ”män” döljer sig en präglings, fostran, tvång och underordning” (Hirdman, 2001:12). Det handlar om sociala processer som formar och skapar olikheterna mellan män och kvinnor. Genus slutar heller inte vid människors kroppar utan berör även tankar om manligt och kvinnligt, om situationer, mat, politik, arbete och så vidare (Hirdman, 2001).

Att kvinnan under en väldigt lång tid har varit underordnad mannen är ingen hemlighet. Det var först på 1800-talet som kvinnor började få, om än i liten utsträckning, samma rättigheter som män. I dagens samhälle finns det inga juridiska skillnader mellan män och kvinnor och vårt samhälle är väldigt jämställt. Eller är det verkligen så? Det är visserligen så att de flesta kvinnor i dagens samhälle har en egen inkomst, men samtidigt är de flesta kvinnor som arbetar deltid och jobbar inom så kallade kvinnoyrken med betydligt lägre löner än männens. Fortfarande förväntas det även av många att kvinnan ska ta ansvar för matlagning och städning, medan mannen ofta sköter tekniken, verktygen och betalar räkningarna. Sverige är ett land som på ytan verkar väldigt jämställt men har i själva verket en lång väg kvar att gå. Trots lagstiftningar tar det lång tid för normen i ett samhälle att ändras, normen om den vite, heterosexuella mannen (Nihlén & Nilsson, 2006:29, 92).

Det som historiskt sett ansetts viktigt för oss att veta har handlat om områden där männen dominerat och kvinnorna inte tillåtits tillträde så som krig, handel, sjöfart, teknik, vetenskap och erövringar. Under 1800- och 1900-talen har tre olika vågor av feministiska rörelser dragit fram; Den första vågen startade runt 1850 och höll på fram till och med 1920. Vågen genomsyrades av kvinnorörelsernas organisation och kamp för juridisk och ekonomisk jämställdhet. Den andra vågen kom på 1960- och 70-talen och bestod i kvinnors kamp för faktisk jämställdhet. Det var exempelvis under denna period som många kvinnor började förvärvsarbeta och barnomsorgen byggdes ut. Den tredje vågen verkar parallellt med den andra vågen och håller fortfarande på. Den kännetecknas dels av den ökade kampen för jämställdhet som startade på 1960-talet. Nytt för den tredje vågen är dock att nya grupper har inkluderats, så som till exempel homosexuella, bisexuella och transexuella (www.jamstalldhet.net). Samhället har i takt med dessa vågor förändrats mot ett mer jämställt samhälle, frågan vi ställer oss är i vilken utsträckning som läroböckerna i historia har gjort det? Intressant att diskutera kan också vara i vilken utsträckning som läroböckerna har följt utvecklingen med kvinnohistoria kontra genushistoria.

1.4 Metod och material

För att uppnå syftet med uppsatsen utförs en jämförande studie där läroböcker från fyra olika tidsperioder granskas utifrån fem perspektiv. Själva granskningen har gått till så att böckerna har lästs från pärm till pärm. Alla personer i böckerna har nedtecknats. När det gäller kvinnorna har även deras roller antecknats. Vidare har även allt som rör våra övriga perspektiv noterats. Nedan följer en presentation av de valda perspektiven, tidsperioderna och läroböckerna.

1.4.1 Presentation och motivering av perspektiv

Vi har utgått från följande frågeställningar när vi gjort lärobokstudierna:

- Hur stor del av de nämnda personerna är kvinnor?
- Vilka typer av kvinnor är det som nämns? Vilka roller spelar kvinnorna?
- Hur framställs kvinnornas politiska och ekonomiska frigörelse?
- Hur framställs förhållandet mellan könen?
- I vilken mån är kvinnornas historia sammanvävd med den övriga historien?

Vi vill se närmare på hur stor del av ett läromedels nämnda personer som är kvinnor. Man kan givetvis anta att antalet män kommer överstiga antalet kvinnor då kvinnor under en väldigt lång tid varit utestängda från många arenor i samhället. Frågan som vi ställer oss är hur stor skillnaden egentligen är. Intressant är även att se om det skiljer sig mellan tidsperioderna. Genom att notera vilka enskilda kvinnor det är som nämns i de olika läroböckerna kan man

även se vilka olika kategorier av kvinnor det är som väljs att behandlas. Båda de här aspekterna kan vara av intresse att diskutera.

En väldigt viktig del i kvinnornas historia är deras ekonomiska och politiska frigörelse. Det var på 1800-talet som fler och fler röster började höjas för kvinnors rättigheter. Anledningen var till stora delar att det blivit svårare att försörja sig inom hushållet då många av dess delar flyttats till samhället. Resultatet av den stora befolkningsutveckling som skett var att många ogifta kvinnor inte hade någon chans att försörja sig. Kvinnor organiserade sig i förbund och kämpade för kvinnornas ekonomiska frigörelse och senare också för deras politiska rättigheter. Utvecklingen gick olika fort i olika länder men denna kamp för jämställdhet kallas ofta för Kvinnoemancipationen (Göransson, 2003:105-112). Det är intressant att se hur denna betydelsefulla process skildrats i de skilda läroböckerna då det är möjligt att författares, läroplaners och den allmänna tidsandans syn på jämlikhet mellan könen kan ha haft betydelse för utformningen. Kvinnoemancipationen sätter på ett vis förhållandet mellan könen och synen på kvinnor på sin spets.

Framställningen av förhållandet mellan historiens kvinnor och män i läromedlen är något som vi ämnar titta närmare på. Vad hade de för roller och rättigheter i förhållande till varandra? Var kvinnan alltid underordnad eller kunde hon inneha status? Vad tas upp och i hur stor utsträckning?

Slutligen vill vi även se över i vilken mån och hur väl som kvinnornas historia integreras i den övriga berättelsen. Eller om det är så att de förpassas till egna avsnitt. Utifrån de här fem punkterna hoppas vi kunna täcka det mesta som har att göra med både med kvinnor och med genus i de läroböcker vi studerar.

1.4.2 Presentation och motivering av tidsperioder

Nedslag har gjorts i följande tidsperioder:

- 1920-talet
- 1960-talet
- 1980-talet
- 2000-talet

Undersökning av verk från fyra olika perioder tycktes tillräckligt för att kunna göra relevanta jämförelser samtidigt som tidsmässiga skäl gjorde det svårt att studera ytterligare perioder. Valet gjordes att, vid sidan av nutida läroböcker, även undersöka verk från 1920-, 1960- och 1980-talen. Motiveringarna rörande de olika perioderna varierar till viss del. Exempelvis har införandet av nya läroplaner varit en intressant aspekt att ta med i beräkningarna vid valet av vilka perioder som studerats samt de perioder som innehållit större vågor av feminism.

Varför vi valde 2000-talet som en undersökningsperiod ter sig ganska självklart. Inte bara för att det är högst aktuellt utan även för att det ligger efter den senaste läroplanen, Lpf 94. En läroplan som borde ha varit inspirerad av den feministiska debatt som åter tog fart i början av 1990-talet. 1980-talet ansågs lämpligt då det representerar en tid relativt sett kort före införandet av den nu gällande läroplanen. Under 1950-talet väckte Fredrika Bremer-förbundet en debatt om läroböckers funktion som upprätthållare av könsdiskriminering. På 1960-talet fick könsrollsdebatten ordentlig fart och därmed hamnade även läroböcker än mer under luppen (Westman Berg, 1972:65). 1960-talet som undersökningsperiod motiveras dels av den relevanta debatt som då pågick och dels av att det stämmer bra tidsmässigt på så sätt att intervallet på tjugo år som finns mellan 2000- och 1980-talen upprepas när nästa period bakåt i tiden är 1960-talet. Utöver detta kan nämnas att den läroplan som fortfarande gällde på 1980-talet, Lgy70, inte var i bruk ännu på 1960-talet. Det fjärde nedslaget görs på 1920-talet. Vi ansåg att det vore motiverat och intressant att studera läroböcker utgivna i relativt god tid

före den ovan nämnda debatten på 1950- och -60-talen. Samtidigt skulle denna, den äldsta av våra undersökningsperioder, inte vara för långt tillbaka i tiden. För att så väl som möjligt kunna besvara våra frågeställningar, särskilt den som rör den kvinnliga emancipationen, vore det passande att inte backa längre tillbaka än till 1920-talet. Då 1920-talet var tiden när kvinnor precis fått sin rösträtt. Alltså valdes just det decenniet till att vara den tidigaste perioden för studien.

1.4.3 Presentation och motivering av läroböcker

Det har känts naturligt att i detta arbete försöka inkludera så populära och spridda läroböcker som möjligt, givetvis med hänsyn tagen till när verken kom ut på marknaden såväl som vilka böcker som var tillgängliga under arbetet med denna uppsats. Då ingen offentlig information tycks föreligga om exakta försäljningssiffror för olika böcker har valen av litteratur grundats på andra uppgifter.

Vid valet av böcker utgivna på 1920-talet användes uppgifter från Göran Andolfs verk *Historien på gymnasiet*, i vilken författaren gör en genomgång av läroböcker i ämnet historia för perioden 1820-1965. Häri anger Andolf bland annat vilka böcker de svenska gymnasierna använt sig av och hur många gymnasier som använt sig av respektive bok (Andolf, 1972). Även för valet av böcker från 1960-talet har Andolfs studie haft inverkan, även om också uppgifter om antalet upplagor för berörda böcker spelade in. För de två senaste undersökningsperioderna, 1980- och 2000-talet har egna erfarenheter från besökta gymnasieskolor, diskussion med handledare och vissa oprecisa förlagsuppgifter fått påverka bokvalen. Vidare har även här antalet upplagor av en viss lärobok fått agera fingervisning för hur spridd boken varit eller är, en lärobok som kommer i många upplagor har antagits vara relativt populär.

1920-talet

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet, skriven av Erik Falk, utkom för första gången 1922 och det är denna första upplaga som använts i detta arbete. Boken utgavs av Bonniers förlag och hanterar allmän, det vill säga utomnordisk, historia. Under läsåret 1929/30 använde elva av Sveriges 81 gymnasier Falks lärobok i sin historieundervisning. Det kan tyckas som ett litet antal, men denna notering räckte för att göra Falks verk till det näst mest spridda av gymnasiets historieböcker (Andolf 1972:126). Boken är på 318 sidor.

Den överlägset mest spridda läroboken läsåret 1929/30 var en lärobok rörande nya tidens historia författad av Johan Rudolf Pallin och utgiven av Gustaf Jacobson år 1925 (Andolf 1972:126). Boken var använd på 70 av de 81 gymnasierna, men fanns inte tillgå vid denna studie. Därför inkluderades i stället dess efterföljare, ***Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia***. Boken är Gustaf Jacobsons egenhändigt omarbetade version av Pallins väl spridda lärobok. Jacobsons omarbetning räknas som tolfte upplagan av Pallins bok och utkom 1929 på P. A. Norstedt & Söners Förlag. I förordet anger Jacobson att incitamentet till denna omarbetning gavs av 1927 års skolreform och de nya undervisningsplaner som fastlades. (Jacobson, 1929) Det minskade utrymme historieundervisningen gavs i och med de nya direktiven avspeglas i antalet sidor som sjunkit jämfört med tidigare upplagor i serien. Verket omfattar 228 sidor, att jämföra till exempel med de 285 sidor som Pallins ovan omtalade bok från 1925 spände över. Som titeln antyder behandlar boken nya tidens historia. Fokus ligger på det utomnordiska, vilket innebär att bland annat Sveriges historia lyser med sin frånvaro.

1960-talet

Historia för gymnasiet Åk 1 av Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Lendin och Hugo Valentin utkom i flera upplagor på Almqvist & Wiksells förlag. I denna studie har första

upplagan, utkommen 1962, använts. Även om den uppges vara en första upplaga, byggde den vidare på en redan existerande lärobok, vilken användes på 87 av landets 145 gymnasier läsåret 1957/58. Detta gjorde boken, vilken hette *Allmän historia för gymnasiet* och utkom 1954, till den delat mest spridda detta läsår (Andolf, 1972:126). Tre av fyra författare till den tidigare boken var involverade även i *Historia för gymnasiet*, Carlsson hade tillkommit medan Erik Holmberg fallit ifrån. Boken är på 566 sidor och går igenom den allmänna och nordiska historien från omkring år 1000 och framåt.

Historia för gymnasiet är skriven av Kjell Kumlien, Folke Lindberg och Wilhelm Tham. Boken är en omarbetad och hopslagen version av de två böckerna *Världshistoria* skriven av Lindberg, Tham och Thunell samt *Sveriges historia för gymnasiet* skriven av Kumlien. *Världshistoria* var ett tredelat verk utgivet 1955-56 som såväl läsåret 1957/58 som 1960/61 fanns på 15 gymnasier, vilket gjorde läroboken till den fjärde mest spridda (Andolf 1972:126). På 1960-talet slogs den så ihop med Kumliens lärobok om den svenska historien. *Historia för gymnasiet* behandlar tiden från forntid fram till tiden då boken skrevs. Boken vi studerat utgavs 1963 på Svenska Bokförlaget och är på 427 sidor.

1980-talet

Alla tiders historia, skriven av Börje Bergström, Arne Löwgren och Hans Almgren, har varit och är en lärobok med stor spridning bland svenska gymnasieskolor. I detta arbete har två olika varianter av Alla tiders historia inkluderats (se vidare nedan) och den äldsta av dessa två är den första upplagan av verket. Verket utkom 1983 på Liber och tar upp historien från forntid till bokens samtida, i Sverige såväl som i valda delar av övriga världen. Det rör sig om en grundbok som riktar sig till de humanistiska och samhällsvetenskapliga linjerna. I den inledande presentationen står uttryckligen att läroboken ansluter sig till den kursplan för historia som det togs regeringsbeslut om i april 1980. Boken är på 453 sidor.

Historiens huvudlinjer 3 är skriven av Per-Erik Brolin, Leif Dannert och Åke Holmberg. Exemplet vi studerat gavs ut 1984 på Almqvist & Wiksells förlag, men Historiens huvudlinjer har utgivits i många upplagor och versioner ända sedan 1960-talet. Boken är ämnad som grundbok i ämnet historia på gymnasiet och behandlar historien från forntid fram till tiden då boken skrevs. Sverige liksom vissa andra delar av världen hanteras, ur det i allmänhet eurocentriska, västerlandsfokuserade perspektivet som är återkommande i de verk som inkluderas i denna studie. Boken är på 365 sidor.

2000-talet

Alla tiders historia A är skriven av Börje Bergström, Arne Löwgren och Hans Almgren. Utöver den första utgåvan i läroboksserien (se ovan) har vi valt att även studera en nyare variant, vilken gavs ut 2005 på Gleerups förlag. Boken har en stor del av dagens marknad och tillhör en serie som på förlagets hemsida anges vara marknadsledande (Gleerups). Alla tiders historia A är ämnad för A-kursen i historia på gymnasiet och behandlar svensk historia såväl som, ur ett svenskt perspektiv, utländsk. Tidsmässigt hanteras perioden forntid till nutid. Boken är på 372 sidor.

Perspektiv på historien A är skriven av Hans och Örjan Nyström. Boken utkom 2001 på Gleerups förlag, vilket presenterar läromedelsserien *Perspektiv på historien* som ”marknadsledande”, precis som Alla tiders historia således (Gleerups). Som namnet antyder är boken avsedd för A-kursen i historia vid gymnasiet. Verket omfattar 472 sidor och inleder i forntiden och rör sig fram till nutid. Tyngdpunkten ligger på de senaste två århundradena, vilket också framhålls i förordet (2001:4). Både svensk och icke-svensk historia tas upp. Värt att notera är att detta är första upplaga av en helt ny bok som inte bygger vidare på tidigare läroböcker.

2 Resultatredovisning

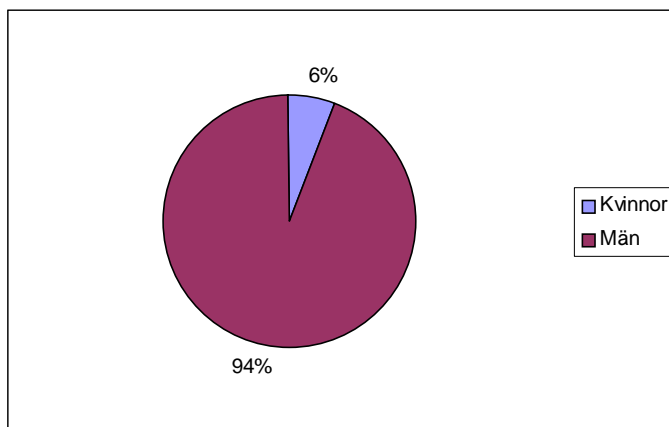
Nedan följer en redovisning av vad genomgångarna av de åtta läroböckerna gett vid handen. De fem frågeställningarna tas upp i tur och ordning och böckerna behandlas kronologiskt ordnade. Efter att resultaten för samtliga enskilda böcker rörande en viss fråga presenterats, följer en avslutande sammanfattning kring frågeställningens resultat. I de fall vi nämnt namn på kvinnor finns en vidare beskrivning av dem i uppsatsens bilaga.

2.1 Hur stor del av de nämnda personerna är kvinnor?

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet (Falk 1922)

Antalet enskilda kvinnor som nämns i boken är 25 stycken. Detta att jämföra med antalet män som är 384 stycken. Av de totalt 409 personer är alltså cirka 6 % kvinnor.

Diagram 1: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet* (Falk 1922). Avrundat till hela procent.

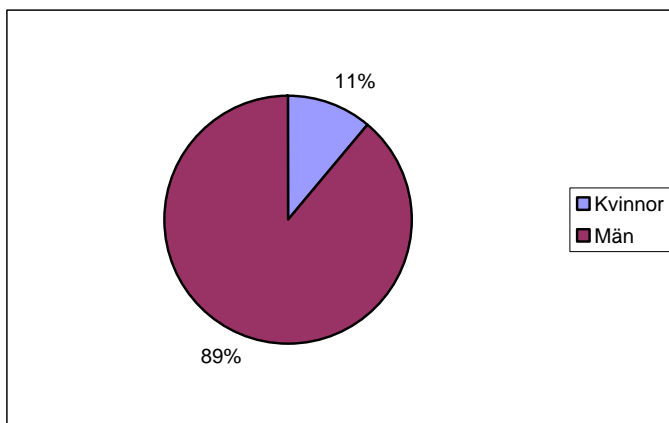

Källa: Falk 1922.

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia (Jacobson 1929)

Totalt nämns i verket 638 olika personer vid namn. Detta innefattar personer i den löpande texten, personer i släkträd samt personer i regentlängder. Av de 638 personerna är 71 kvinnor medan 567 stycken är män. Kvinnornas andel är alltså ungefär 11 %.

Diagram 2: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia* (Jacobson 1929). Avrundat till hela procent.

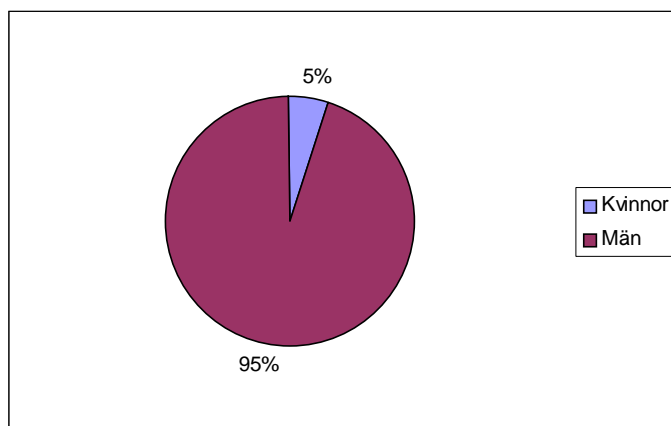

Källa: Jacobson 1929.

Historia för gymnasiet (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962)

I *Historia för gymnasiet* namnges 860 personer varav 46 är kvinnor och 814 stycken således män. Andelen kvinnor av de 860 omnämnda människorna är 5 %.

Diagram 3: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Historia för gymnasiet* (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962). Avrundat till hela procent.

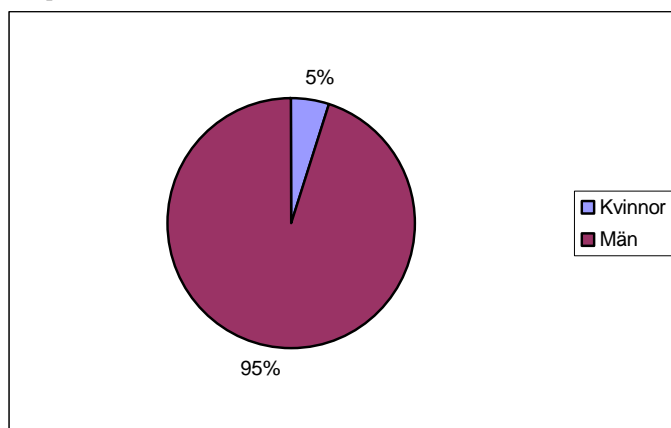

Källa: Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962.

Historia för gymnasiet (Kumlien, Lindberg & Tham 1963)

Av de enskilda personer som tas upp i boken, totalt 758 personer, är antalet kvinnor 37 stycken, att jämföra med 721 män. De 37 kvinnorna motsvarar en andel på 5 %.

Diagram 4: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Historia för gymnasiet* (Kumlien, Lindberg & Tham 1963). Avrundat till hela procent.

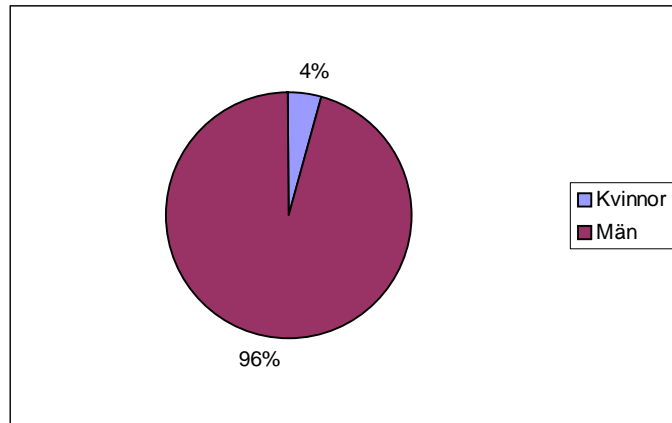

Källa: Kumlien, Lindberg & Tham 1963.

Alla tiders historia (Bergström, Löwgren & Almgren 1983)

Antalet nämnda personer i *Alla tiders historia* från 1983 uppgår till 406. 388 av dessa är män och resterande 18 kvinnor. Andelen kvinnor av de personer läroboken nämner vid namn är alltså ungefär 4 %.

Diagram 5: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Alla tiders historia* (Bergström, Löwgren & Almgren 1983). Avrundat till hela procent.

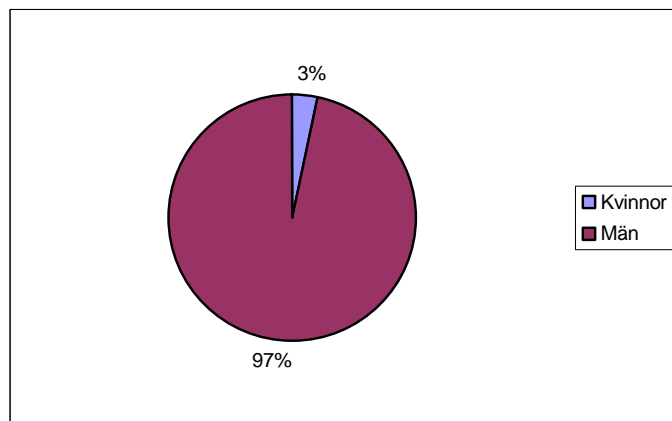

Källa: Bergström, Löwgren & Almgren 1983.

Historiens huvudlinjer 3 (Brolin, Dannert & Holmberg 1984)

Antalet enskilda kvinnor som behandlas i boken är 13, medan männens antal är 364. De 13 kvinnorna utgör avrundat 3 % av de namngivna personerna i läroboken.

Diagram 6: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Historiens huvudlinjer 3* (Brolin, Dannert & Holmberg 1984). Avrundat till hela procent.

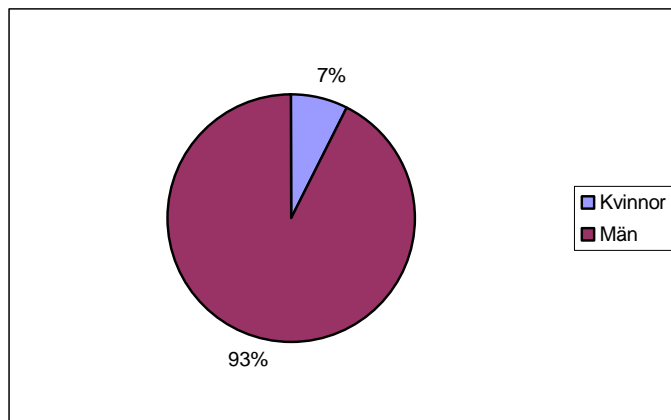

Källa: Brolin, Dannert & Holmberg 1984.

Perspektiv på historien A (Nyström & Nyström 2001)

Perspektiv på historien A rymmer 500 namn på historiska personer. Den stora merparten av dessa, 463 stycken, är män. 37 kvinnor namnges vilket innebär en andel på 7 %

Diagram 7: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Perspektiv på historien A* (Nyström & Nyström 2001). Avrundat till hela procent.

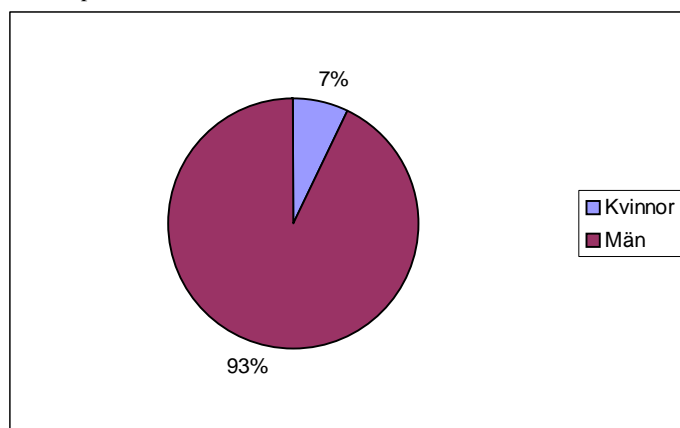

Källa: Nyström & Nyström 2001.

Alla tiders historia A (Bergström, Löwgren & Almgren 2005)

De enskilda kvinnor som boken behandlar är 27 stycken. Antalet män som behandlas är 343 stycken. Således 370 personer totalt, varav 7 % är kvinnor.

Diagram 8: Andelen kvinnor respektive män bland namngivna personer i *Alla tiders historia A* (Bergström, Löwgren & Almgren 2005). Avrundat till hela procent.

Källa: Bergström, Löwgren & Almgren 2005.

Sammanfattning

När det gäller antalet och andelen kvinnor i läroböckerna kan man se att det finns likheter såväl som olikheter. En stor likhet är att kvinnorna i samtliga fall är i ett stort numerärt underläge i jämförelse med männen. Av siffrorna att tyda är det inledande 1920-talet en period med förhållandevis stor andel namngivna kvinnor. Genomsnittet för decennierna två böcker är knappt 9 %, en notering som lyfts upp av Jacobsons lite drygt 11 %, den klart största andelen i undersökningen och exempelvis mer än tre gånger så stor som kvinnoandelen i Brolin & Co. Det bör påpekas att Jacobsons bok är den som innehåller flest släkträd och regentlängder och detta får anses ligga bakom bokens relativt sett höga andelstal.

Böckerna på 1960-talet uppvisar färre enskilda kvinnor än 1920-talets alster, runt 5 % i snitt för de två böckerna. Andelsminskningen fortsätter i 1980-talslitteraturen. Brolin & Co visar upp den lägsta andelen kvinnor av samtliga enskilda böcker i undersökningen, och

Bergström & Co den näst lägsta. Deras respektive noteringar (drygt 3 % och drygt 4 %) ger 1980-talet ett genomsnitt på nästan 4 %. Ett trendbrott visar sig när siffrorna från de två 2000-talsböckerna granskas. De två böckerna har kvinnoandelar som i undersökningen får ses som relativt höga, drygt 7 % i båda fallen.

2.2 Vilka roller spelar de kvinnor som nämns?

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet (Falk 1922)

De 25 kvinnor som nämns i boken har alla en koppling till de europeiska ländernas kungahus eller kejsardömen. Den allra största delen av de här kvinnorna har under en tid regerat antingen som drottningar eller kejsarinnor. De resterande kvinnor som nämns har antingen varit gifta med en kunglighet, är moder till en kunglighet eller är en kvinna som en kunglighet varit förälskad i. Som till exempel en kvinna vid namn Anna Boleyn, hon var ”en vacker hovfröken som Henrik VIII förälskat sig i” (s 34).

Det bör nämnas att flesta kvinnor som nämns i boken bara behandlas med namn eller med en mening. De kvinnor som får en längre beskrivning är Elisabeth I, Maria Stuart, Katarina II samt Marie Antoinette.

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia (Jacobson 1929)

De 71 kvinnorna som är omnämnda är nästan uteslutande regenter eller personer med stark koppling till det kungliga hovet i något land. De sistnämnda kan till exempel vara drottningar som Marie Antoinette eller älskarinnor med makt, såsom markisinnan de Pompadour, vilken framställs som en oduglig egentlig regent under Ludvig XV:s tid vid makten. Dessa är således kvinnor i maktposition. Vid många tillfällen i boken fogas personliga bedömningar till både kvinnliga och manliga maktinnehavares namn, som vad gäller exempelvis markisinnan ovan. En regent som i stort presenteras på ett positivt sätt är engelska Elisabeth I. I en passage beskrivs hon dock med vad som väl får tolkas som enligt författaren negativa, kvinnliga egenskaper: ”...hon ägde – vid sidan av åtskillig kvinnlig fåfänga och nyckfullhet – stora härskargåvor” (s 34-35). Drottning Elisabeth och händelser under hennes regim ges ordentlig med plats. Hon är den kvinna som får klart mest utrymme.

Antalet nämnda kvinnor som inte har en direkt koppling till makt är fyra till antalet. Två författarinnor berörs; den i läroboksförfattarens tycke modiga madame de Staël från Frankrike samt Selma Lagerlöf. Dessutom omnämns ett av de mer kända offren för det franska ”skräckväldet”, Charlotte Corday, och sjukvårdspionjären Florence Nightingale.

Det bör påpekas att merparten av de 71 kvinnorna, 45 stycken, endast står som namn i ett släkträd eller en regentlängd och således inte ingår i lärobokens löpande text.

Historia för gymnasiet (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962)

Bland de 46 omnämnda kvinnorna kan 33 räknas som regenter, makor till regenter eller älskarinnor till desamma. Av dessa bereds svenska Kristina och engelska Elisabeth mest plats. Övriga kvinnor är i vissa fall också personer med stort inflytande även om deras makt inte kommit ur exempelvis innehavet av ett lands krona. Det rör sig om kvinnor som gett mer eller mindre viktiga bidrag inom sfärer som exempelvis den religiösa (heliga Birgitta), den militära (Jeanne d’Arc), den kulturella (Selma Lagerlöf, Sigrid Undset, Anna Maria Lenngren och Greta Garbo) eller den humanitära (Florence Nightingale och Elsa Brändström). Fredrika Bremer framställs som den kvinna som mer än någon annan kämpade för kvinnornas sak. Bremer dyker upp inte bara i sin roll av kämpa för kvinnors rättigheter utan även i rollen som en av flera ofrälse med stor betydelse för kulturlivet.

Historia för gymnasiet (Kumlien, Lindberg & Tham 1963)

Flest kvinnor som behandlas är drottningar eller kejsarinnor. De övriga är mestadels gifta med någon kunglighet eller med någon annan känd man. Av de 37 kvinnor som nämns kan 26 av dem räknas till kungligheter. Utöver de här behandlas även en del andra kvinnor. Det nämns några framstående kvinnor inom kvinnorörelsen, Sophie Adlersparre, Fredrika Bremer och Ellen Key. Men också enstaka exempel på kvinnor som har gjort karriär som författarinna, sångerska, lärarinna och inom vetenskapen. Till kvinnor som inte är kungligheter fanns också den heliga Birgitta och Jeanne d'Arc.

De flesta kvinnor nämns bara i en eller enstaka meningar. De kvinnor som får ta ett större utrymme i texten är Jeanne d'Arc, Katarina II och drottning Kristina. Många av de kvinnor som inte är kungligheter nämns i en bildtext med tillhörande bild och inte i själva huvudtexten.

Alla tiders historia (Bergström, Löwgren & Almgren 1983)

18 kvinnor nämns vid namn. Två av dessa är kvinnor från 1900-talet; Evita Peron och Indira Gandhi, båda kvinnor med stor makt i sina respektive länder. I övrigt känner man i stort sett igen namnen från äldre böcker i studien. Text angående drottningarna Elisabeth och Kristina får fortfarande relativt stort utrymme och kvinnor i form av regenter eller som personer nära knutna till länders regimer dominerar bland de kvinnor som nämns. Tolv av de 18 kan räknas dit och den resterande sextetten utgörs av heliga Birgitta, Jeanne d'Arc, prästinnan Anna Lena Hjortberg, samt författarinnorna Sapfo, Harriet Beecher Stowe och Anna Maria Lenngren.

Historiens huvudlinjer 3 (Brolin, Dannert & Holmberg 1984)

Av de 13 kvinnor som behandlas har sju kvinnor regerat som drottningar eller kejsarinnor. De resterande sex utgörs av ett helgon (den heliga Birgitta), två författarinnor (Harriet Beecher Stowe & Alva Myrdal), en premiärminister (Indira Gandhi) och en kvinna verksam inom vetenskapen (Marie Curie). De kvinnor som nämns mer än bara vid namn eller med en enstaka mening är den heliga Birgitta, Elisabeth I, Maria Stuart och Indira Gandhi.

Perspektiv på historien A (Nyström & Nyström 2001)

Av de 37 omnämnda kvinnorna figurerar 13 stycken i samband med något av de tips författarna ger. Dessa tips tar upp böcker eller filmer som fungerar bra att läsa eller se på i samband med genomgången av just det kapitel och historiska skede tipsen står i anslutning till. Dessa 13 är således författarinnor och filmskapare, exempelvis Jean M Auel, Sigrid Undset och Margarethe von Trotta.

I övrigt nämns 24 kvinnor. Åtta av dessa kopplas till händelser och utvecklingen på 1900-talet. Margaret Thatcher, Alva Myrdal och Simone de Beauvoir är exempel på detta. Rollerna som de namngivna kvinnorna spelar är mer skiftande än i vissa andra läroböcker. De flesta har inte koppling till kungamakten eller landets styre, även om gamla drottningar som Margareta, Elisabet och Kristina figurerar i boken. Drottning Kristina får rikligt med utrymme, kanske är hon den regent som berörs mest grundligt i hela boken. Bland övriga kan påpekas att heliga Birgittas liv beskrivs nästan lika utförligt som Kristinas och att det figurerar flera kvinnor vars plats i boken motiveras av antingen deras kamp i kvinnofrågor eller för deras förmåga att göra sig synliga i traditionellt mansdominerade omgivningar. Exempel på detta är Simone de Beauvoir, Maria Gouze, Aspasia, Sonja Kovalevsky och Elise Ottesen Jensen.

Alla tiders historia A (Bergström, Löwgren & Almgren 2005)

Den största delen av de 23 kvinnor som behandlas i boken är av andra kategorier än kungligheter. Antalet drottningar och kejsarinnor som nämns i boken är sju, och antalet

hustrur till kungligheter är tre. De övriga kvinnor som nämns är bland andra författarinnor, Sveriges första kvinnliga journalist, en sångerska, en lärarinna, en premiärminister, ett helgon och en konstnärinna. Inom kvinnorörelsen nämns tre kvinnor, dock i väldigt liten utsträckning.

Många kvinnor som behandlas i boken nämns bara vid namn eller i en mening. De kvinnor som får ett större utrymme är den heliga Birgitta, Jeanne d'Arc, Elisabeth I, Wendela Hebbe och Kristina. Intressant att nämna är Lucy, som är den äldsta funna människan, får en helsida med bild och faktatext.

Sammanfattning

Det fokus på politisk historia som finns i läroböckerna från 1920-talet framträder tydligt när man studerar vilka kvinnor som uppträder i de två böckerna. Framför allt Falk tycks extrem i det fallet. Samtliga kvinnor som nämns i hans bok är antingen regenter själva eller har en väldigt nära anknytning till en regent. Även hos Jacobson dominerar dessa kategorier kvinnor väldigt stort även om bland annat ett par kulturpersonligheter omnämns här. 1960-talets böcker visar upp en större variation. Inte minst är det just personer förknippade med någon typ av kulturell yttring som figurerar i böckerna, framför allt författarinnor, men några förkämpar för kvinnors sak nämns också vid namn.

Det faktiska antalet kvinnor sjunker sedan till undersökningens lägsta nivå i böckerna från 1980-talet. Fortfarande dominerar dock kvinnor som innehaft positioner med traditionellt stor makt; drottningar, kejsarinnor och dylikt. I 2000-talets böcker har inte bara andelen kvinnor förändrats markant utan även rollen hos de kvinnor som nämns. Spännvidden bland de kategorier av kvinnor som namnges är större än tidigare. De kvinnoroller som dominerat tidigare har relativt sett fått mindre utrymme även om exempelvis drottning Kristina fortfarande ges stor plats. Kvinnor som tidigare inte funnits med i läroböckerna men nu behandlas kan till exempel vara någon slags pionjär i en tidigare strikt manlig domän.

2.3 Hur framställs kvinnornas politiska och ekonomiska frigörelse?

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet (Falk 1922)

Kvinnoemancipationen behandlas i stort sett bara i den grad att resultatet med att genomförandet av kvinnlig rösträtt redovisas på två ställen i boken. Det första är i samband med Finlands frigörelse från Ryssland och det faktum att den ledde till "allmän (även kvinnlig) rösträtt" (s 283). Det andra är i delen som behandlar tiden efter första världskriget. Falk skriver att det "inom de olika staternas författningar ha under världskriget skett förändringar i demokratisk riktning [...] och där de ej förut skett, har full allmän rösträtt genomförts. Kvinnorna ha i de flesta stater erhållit rösträtt och blivit valbara till riksdagen" (s 131).

De övriga platser i boken som behandlar kvinnoemancipationen är i samband med att män fått utökad rösträtt. Så nämns det till exempel i samband med utökad rösträtt för män i England, "och en stark agitation igångsattes för kvinnlig rösträtt" (s 290). Intressant är även att begreppet allmän rösträtt används vid ett flertal tillfällen i boken trots att det bara gäller män och inte kvinnor.

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia (Jacobson 1929)

Den kvinnliga emancipationen berörs kort på två ställen i Jacobsons lärobok. Ena gången görs det i ett avsnitt om socialism/socialdemokrati där det står att det framfördes krav på allmän rösträtt för både kvinnor och män över 20 år. Vid det andra tillfället är det den engelska rösträttens utvidgande till att innefatta även kvinnor som gäller. Totalt kan således två

meningar sägas spenderas på kvinnornas frigörelse och detta görs utan värderingar rörande om detta var en positiv eller negativ utveckling.

Vägen till svenska kvinnors rösträtt och frigörelse i allmänhet behandlas inte alls, vilket inte kan sägas vara underligt då boken hanterar utomnordisk historia.

Historia för gymnasiet (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962)

Frågor som rör kvinnors politiska och ekonomiska frihet ges totalt ungefär en sida i *Historia för gymnasiet*, men utspritt på ett antal platser. Framställningen om kvinnorrättens framsteg på 1840-60-talen svarar för en stor del av det utrymmet. I övrigt nämns, mer kortfattat och på andra ställen i boken, frågan om lika arvsrätt, danska och norska kvinnors rösträtt, socialdemokraternas strävan efter allmän rösträtt för både män och kvinnor samt den kvinnliga rösträttens slutgiltiga införande i Sverige och att ”kvinnoemancipationen fullföljdes genom en giftermålsbalk...” (s 445)

Historia för gymnasiet (Kumlien, Lindberg & Tham 1963)

Ett par olika avsnitt behandlar Kvinnoemancipationen, dels när det handlar om kvinnorörelsen och dels när det handlar om liberalismens intåg. De liberala reformer som förändrade kvinnans ställning på 1800-talet redovisas och kvinnoemancipationen beskrivs som ”en frukt av de liberala och demokratiska tänkesättens seger” (s 279).

De framsteg som i boken framställs som de viktigaste var kvinnans förfoganderätt över sin egendom, att de fick tillträde till universitetet och fick bekläda arbeten som läkare, advokat och statliga ämbeten. Kvinnornas strävan över att även få fulla politiska rättigheter beskrivs som att de möttes med hårdare motstånd än de övriga reformerna, dock sägs inte varför. Att kvinnorna sen får full rösträtt framställs i en mening såhär, ”härmed hade den fullständiga demokratin har segrat i vårt land” (s 341). Värt att nämna är att männens kamp för utvidgad rösträtt behandlas i större utsträckning än kvinnornas kamp.

Alla tiders historia (Bergström, Löwgren & Almgren 1983)

Kvinnans situation i 1800-talets Sverige behandlas spritt över ett antal sidor. I detta parti ingår ett antal aspekter som berör kvinnors frigörelse. Exempelvis skrivs att seklets industrialisering bidrog till att frigöra kvinnorna och att det stiftades lagar i mitten av 1800-talet som stärkte kvinnors position. Vad gäller emancipationens politiska sida nämns rösträttsfrågan vid ett antal tillfällen. Först när det slås fast att kvinnor hade kommunal rösträtt men inte kunde väljas för politiska positioner. Senare när den nyvunna kvinnliga rösträtten nämns som den främsta av nyheter bland de demokratiska framsteg som gjordes i många europeiska länder efter första världskriget. Brittiska kvinnors kamp för rösträtt berörs för sig själv, och längre fram i boken beskrivs hur det gick till när fullständig rösträtt infördes i Sverige. I ett avsnitt med överskriften ”Kvinnorna på arbetsmarknaden” förklaras att den tidigare rollen som mer eller mindre ständigt hemmavarande inte längre gäller och att kvinnor under de senare årtiondena tagit steget ut på arbetsmarknaden, vilket är ett led i den ekonomiska frigörelsen.

Historiens huvudlinjer 3 (Brolin, Dannert & Holmberg 1984)

Kvinnornas ekonomiska och politiska frigörelse behandlas relativt sparsamt. En halv sida ges till kvinnorörelsen. Författarna berättar om att det var den industriella revolutionen som banade vägen för kvinnorna i och med att det växande antalet ogifta kvinnor ökade trycket på arbetsmarknaden. Vidare skrivs att kvinnor började framföra krav på större möjligheter för kvinnor och större ekonomisk och politisk jämställdhet med männen.

Det som ytterligare nämns om kvinnornas kamp är namnet på en man, John Stuart Mill, som var en av de första förespråkarna för kvinnans jämställdhet. I samband med demokratiseringsprocessen nämns det faktum att kvinnorna fick rösträtt i Norden under

mellankrigstiden som ett exempel på lagreformer som verkade för större jämställdhet. Till sist problematiseras fenomenet jämställdhet ett avsnitt om välfärdssamhällena och fler reformer som tillkommit senare på 1900-talet tas upp, så som utbyggnad av barntillsyn och lag mot dold diskriminering.

Perspektiv på historien A (Nyström & Nyström 2001)

I det åttasidiga kapitlet "Lika rättigheter – också för kvinnorna?" går författarna igenom kvinnors situation på 1800-talet. I samband med detta hanteras de nya rättigheter kvinnor fick i mitten av seklet vilket gjorde framför allt de ekonomiska missförhållandena lite mindre ojämlika. På andra platser står att läsa om att rösträtten senare kom att utvidgas och även innefatta kvinnor. En del av detta står i samband med kapitlet "Det demokratiska genombrottet", där bland annat kampen för allmän och lika rösträtt beskrivs relativt utförligt. Ett par andra viktiga fenomen och händelser angående kvinnornas emancipation i det tidiga 1900-talet berörs också. Ett fotografi på engelska suffragetter och en förklaring till vad rörelsen innebar bereds plats. Omnämnt är också införandet av kvinnlig rösträtt i Norge och Finland.

I ett tidigare avsnitt tas Franska revolutionen och det faktum att denna inte innebar några stora förändringar vad gällde kvinnligt ekonomiskt självstyre och politiskt inflytande upp.

Vid ett foto förklaras att de moderna kläderna, kvinnors korta hår och deras dansande i offentliga lokaler under 1920-talet var väldigt provocerande för vissa. "Sedernas förfall" tyckte vissa, en viktig symbol för den kvinnliga frigörelsen tyckte andra (s 299). Under rubriken "Kvinnans ekonomiska frigörelse" (s 385) omnämns de på 1960-talet ofta förekommande protesterna mot kvinnors underordning och hemmavarande position. Kvinnor fick en viktigare roll på arbetsmarknaden, inte minst inom den stora vårdsektorn. Visserligen var lönerna låga och jämlikhet inte uppnådd, men förbättringar skedde. "Kärnfamiljen blev ett tvåförsörjarkushåll, där kvinnan ekonomiskt blev mer oberoende än förr" (s 386). Vidare tas särbeskattning och dagis upp, vilka nämns som bidrag till ett ytterligare frigörande.

Alla tiders historia A (Bergström, Löwgren & Almgren 2005)

Förutom att olika tidpunkter för när kvinnornas rösträtt genomfördes i några olika länder behandlas kvinnorörelsen och de problem som satte igång hela rörelsen på ett par ställen. Både den utveckling inom kvinnorörelserna som skedde i Sverige och den som skedde internationellt behandlas. När det gäller den internationella kvinnorörelsen beskrivs till mesta dels deras problem och det faktum att de inte var enade. Till exempel i frågor om rösträtten, där ville långt ifrån alla kvinnor ge rösträtt till svarta kvinnor eller kvinnor från arbetarklassen. När det däremot handlar om den svenska kvinnorörelsen framställs kvinnorna som målmedvetna och oknäckbara kvinnor som inte gav upp trots allt hårt motstånd de fick utstå.

Kvinnornas situation framställs som hemsk och de liberala reformer som presenteras framställs exempelvis med ord som viktig och äntligen. Slutligen beskriver författaren välfärdssamhället och de senare reformer som tillkommit för att underlätta för kvinnor, så som diskrimineringslag och utbyggnad av barnavård. Författaren är dock noga med att påtala att kvinnorna fortfarande inte har uppnått total jämställdhet.

Sammanfattning

En tydlig utveckling av hur kvinnors politiska och ekonomiska frigörelse framställs kan utläsas. Gemensamt för de två böckerna från 1920-talet är att de knappt behandlar kvinnans ekonomiska och politiska frigörelse alls. Det enda som nämns är ett par meningar om den utvidgade rösträtten. Men redan i böckerna från 1960-talet märks en markant skillnad. Här behandlas kvinnornas frågor mycket mer utbrett än tidigare, dock ska det nämnas att mängden

text fortfarande är ganska sparsam och att männens kamp för rösträtt behandlas i större utsträckning. Skillnaden mellan 1960-talet och 1980-talet är inte lika markant som den mellan de två första undersökningsperioderna. Det är fortfarande ungefär samma mängd text som handlar om kvinnornas ekonomiska och politiska frigörelse. Det som är nytt är dock det faktum att böckerna från 1980-talet även har med kvinnan i välfärdssamhället och dess utveckling och reformer.

När det gäller böckerna från 2000-talet så skiljer de sig markant från alla övriga undersökningsperioder, då främst *Perspektiv på historien A* som ger kampen för kvinnans lika rättigheter ett eget kapitel på åtta sidor. *Alla tiders historia A* behandlar inte alls fenomenet i samma utsträckning som föregående lärobok, däremot framställs på flertalet ställen de kvinnor som kämpade som oknäckbara och målmedvetna och de reformer som tillkom framställs som mycket viktiga.

2.4 Hur framställs förhållandet mellan könen?

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet (Falk 1922)

Boken behandlar bara politisk historia där kvinnor med undantag för några få regenter varit uteslutna. Därför är det heller inte så konstigt att det inte nämns så mycket om förhållandet mellan könen. Dock skriver Falk i inledningen till boken att "Idealet blev den kraftige, hänsynslöse mannen stående på höjden av sin utbildning [...] kvinnorna stodo ofta nog ej männen efter i rik och mångsidig bildning och i hänsynslöst maktbegär" (s 17). Nämns bör också det faktum att Falk här inte pratar om kungar och drottningar utan om folket i allmänhet.

Genomgående i bokens beskrivningar av de kvinnor som agerat regenter är att de i stort sett framställs med samma egenskaper som de manliga regenterna. De är stolta, högdragna, härsklustna, nyckfulla. Har ett skarpt förstånd och en stark vilja. Marie Antoinette beskrivs på ett lite annorlunda sätt, "hon var vacker och road av folkets fester, men hon visade sig även benägen att blanda sig i politiken utan att ha någon begåvning därför; såsom österrikiska var hon illa liden av folket" (s 191).

I ett avsnitt om bildning då nämns det att både "förmögna män och kvinnor samlade kring sig betydande personer för utbyte av meningar rörande dagens frågor" (s 169).

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia (Jacobson 1929)

Samspelet och förhållandet mellan kvinnor och män hanterar Jacobson inte alls.

Historia för gymnasiet (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962)

Hur kvinnor och män hade det i förhållande till varandra och interaktionen dem emellan kan inte påstås få många rader i Bäcklin & Co:s lärobok. Vid sidan av aspekter som mer tydligt har med emancipationen att göra och har lyfts fram ovan, behandlas kvinnors situation och ställning bara vid ett par tillfällen. Dels i samband med att svenska lagar gjorde det möjligt även för kvinnor, och inte bara män, att ärva kronan år 1604 och dels när det gäller kvinnornas roller under den industriella revolutionen.

Historia för gymnasiet (Kumlien, Lindberg & Tham 1963)

Förhållandet mellan könen nämns vid ett tillfälle i boken. Det handlar då om kvinnornas ekonomiska och politiska underordning gentemot männen och tiden är 1800-talet. I ett stycke beskrivs det faktum att kvinnor oavsett samhällsklass "över huvudtaget inte hade samma medborgerliga rättigheter som mannen" (s 257). De var orepresenterade i riksdagen och ärvde

endast hälften så mycket som männen. Vidare beskrivs att kvinnan rättsligt sätt var omyndig hela sitt liv med ett undantag, änkor likställdes nämligen vanligtvis med myndiga män.

Värt att nämna är när det gäller kapitel som forntiden, vikingatiden, feodalismen och jordbruket så beskrivs livet, dock nämns aldrig kvinnorna utan bara männen.

Alla tiders historia (Bergström, Löwgren & Almgren, 1983):

Kvinnors situation under historiens gång lyfts fram vid några tillfällen. Först gör författarna det när kvinnor berättas leva ett slitsamt liv och ha ett lågt värde i Kina ca 200 f Kr. Antiken och medeltiden får stor plats men kvinnors generella underläge gentemot männen under dessa tider berörs nästan inte alls. I närheten av texten kring ovan nämnda Sapfo står även några rader om kvinnors roll Aristofanes komedi *Lysistrate*, men det är också allt om kvinnor i antiken. Den medeltida kvinnan får ungefär lika lite plats. Att trälkvinnors barn tillhörde hennes herre och att lagar om bl a kvinnofrid infördes är vad som skrivs. Upplysningstänkaren Rousseaus brist på jämlika perspektiv könen emellan nämns ("kvinnans plats var i hemmet...", s 170) liksom Lenngrens syn på kvinnors hårda liv, vilket hon framför i dikten *Saga*. Angående de skiftesreformer som utfördes i Sverige under 1700- och 1800-talen anges helt aporopå: "Kanske var det landsbygdens kvinnor som mest kom att sakna den gamla bygemenskapen" (s 261), utan motivering om varför det eventuellt skulle förhålla sig på det viset. Hur kvinnor hade det i Sverige under 1800-talet beskrivs över ett antal sidor och delar av detta hör direkt samman med kvinnors emancipation. I samband med kvinnors successiva frigörelse från det tidigare normativa hemmavarandet under modern tid, omnämns de traditionella könsmönstrens sammanbrott som detta förde med sig.

Historiens huvudlinjer 3 (Brolin, Dannert & Holmberg 1984)

Förhållandet mellan kvinnor och män nämns givetvis i samband med kvinnoemancipationen på 1800-talet. Kvinnor kämpade för att ekonomiskt och politiskt jämställas med männen, vilket självfallet betyder att de i regel var underställda. Jämställdhetsproblemet tas också upp i samband med de nordiska välfärdssamhällenas problem under efterkrigstiden. Författarna skriver att "formell jämställdhet rådde mellan kvinnor och män i Norden sedan början av 1900-talet, men den reella jämställdheten har varit svårare att genomföra. Nu tog man nya tag, byggde ut barntillsynen, skärpte lagstiftningen mot dold diskriminering" (s 340).

Förutom kvinnoemancipationen nämns förhållandet mellan könen på två andra ställen. Dels i samband med Antiken där det framkommer att kvinnornas rätta plats var i hemmet och att de inte fick delta i det politiska livet. Det nämns dock att det inte bara hade att göra med tidens inställning utan att rösträtten var kopplad till försvarsplikten. Vidare beskrivs den spartanska kvinnan som en kvinna med stor självständighet. Hon hade till exempel kontroll över sin egen egendom, kunde ärva samt rätt att ta ut skilsmässa. Även de så kallade hetärerna nämns under den här underrubriken. De var bildade kvinnor som kunde spela och dansa, männen hade dem till sexuella aktiviteter samt råd.

När det gäller kvinnans ställning inom äktenskapet i Norden framgår det att kyskhet enbart gällde kvinnan, inte mannen, då kvinnorna var tvungna att veta vem som var far till deras barn. Kvinnan hade som hustru stora rättigheter i Norden, hon härskade över förråd och visthusbodar och var även delägare i gården. Som ett tecken på myndighet hade hon sin nyckelknippa, dock var hon inte juridiskt myndig och hade ingen arvsrätt. Det nämns också att kyrkan under denna tid hävdade att män och kvinnor var lika inför gud och ansåg även att ett äktenskap inte skulle vara en affärsuppörelse mellan två ätter. Kyrkan hävdade även att män och kvinnor skulle ärva lika mycket.

Perspektiv på historien A (Nyström & Nyström 2001)

Det ovan nämnda kapitlet "Lika rättigheter – också för kvinnorna?" hanterar på åtta sidor synen på kvinnor, kvinnligt/manligt, sexualitet och jämställdhet från tiden före upplysningen och liberalismen och fram genom 1800-talet. Detta är det längsta sammanhängande partiet som berör det som kan betecknas som kvinnligt, vilket till viss del belyses i relation till det manliga. Redan från tidigt i boken har kvinnors situation och inflytande dock berörts. I bokens inledning tas det gamla jägar- och samlarsamhället upp, och kvinnors position samt samspel med männen behandlas. Övergången till ett jordbrukande samhälle beskrivs ha inneburit mindre jämställdhet, såväl mellan kön som mellan rika och fattiga. Kvinnors brist på inflytande och tydligt underordnade position i den athenska demokratin och grekiska kulturen tas upp, "...systematiskt förtryck och nedvärdering..." (s 23-24). I genomgången av medeltiden ges kvinnor liten plats. Det som nämns är att det fanns nunnor, liksom att karnevaler innebar att kvinnor och män bytte roller för en stund samt att Birger Jarl införde lagar om bland annat kvinnofrid.

Att kvinnorna fick nya roller och upprätthöll produktionen när svenska män under några århundraden var ute på krigståg berörs. Paralleller till detta är foton och textavsnitt som dyker upp på flera ställen i läroboken och visar på att kvinnor i krigstider rycker in för att sköta traditionellt typiska manssysslor. Kvinnors insatser i samband med återuppbyggandet av krigshärjade Tyskland och Sovjetunionen lyfts också fram. Tidigare i boken beskrivs de förhållandena som den industriella revolutionen förde med sig. Kvinnor fick slita ont i fabriker medan män övervakade deras arbeten och familjelivet underminerades. Föraktfullhet mot och förtryck av kvinnor tas upp i samband med nazismen och japanska soldaters massvåldtäkt på kinesiskor. Unisexmodet visas på bild och i den tillhörande texten sägs att traditioner om vad som var manligt respektive kvinnligt på 1970-talet "gav vika för en mer sökande, flytande könsidentitet" (s 442). I samband med ett fotografi från EU:s ministermöte i Nice 2000 kommenteras det stora antalet män ("slipsar") på bilden jämfört med antalet kvinnor ("kjolar") (s 459).

Alla tiders historia A (Bergström, Löwgren & Almgren 2005)

Förhållandet mellan könen framkommer på ett flertal ställen i boken. Först i samband med Forntiden, där skriver författaren att kvinnans ställning ändrades i och med att människor blev bofasta. "Att plöja med åder var för tungt, därför fick hon sköta hem och barn" (s 17). Att det är kvinnan som ska sköta hem och barn är genomgående fram till emancipationens genombrott. En bild i boken föreställer exempelvis en torparfamilj omkring 1850 som visar att det är hustrun som sitter vid spinnrocken och spinner medan mannen håller på med skomakeri. Däremot skriver författaren att kvinnan i Athen även hade hand om ekonomin och kunde få stor respekt om hon hade haft med sig en stor hemgift. Även kvinnorna under vikingatiden hade en stark ställning i den mån att de inte kunde tvingas till äktenskap samt hade rätt till skilsmässa.

Under avsnittet om liberalismen framkommer det att kvinnor är omyndiga, att de är diskriminerade av lagen, i stort sett utestängda från arbetsmarknaden. Det här ändrades delvis under andra världskriget. Då fick kvinnorna gå in i fabriker och arbeta medan männen gick ut i krig. När kriget var slut återgick dock allt till sin vanliga ordning. Även i Sverige förväntades inte gifta kvinnor att arbeta och det fanns många företag som avskedade kvinnor i samband med giftermål.

Kvinnorna i det moderna välfärdssamhället får ett eget avsnitt som behandlar senare reformer som att bygga ut barnvården och förbjuder diskriminering av kvinnor. Här nämns även det faktum att rollen som pappa och dess uppgifter har förändrats. Författarna skriver dock att "fortfarande vid sekelskiftet 2000 är kvinnorna underrepresenterade i företagens och fackföreningarnas styrelser, inom de politiska partierna osv. och i löneförhandlingarna halkar

kvinnorna efter. I hemmet är det fortfarande kvinnorna som har huvudansvaret för barn och hushåll. Den faktiska jämställdheten låter ännu vänta på sig” (s 354)

Sammanfattning

I de böcker som innefattas av de två första undersökningsperioderna behandlas förhållandet mellan kvinnor och män mycket sparsamt om än alls. Det som dock nämns är angående kvinnoemancipationen och innefattar kvinnans underordning. Ett undantag här gör Falk. Hans framställning av kvinnor och män, i de få rader han behandlar det, är att det inte verkar vara så stor skillnad. Dock ska nämnas att han bara behandlar kungar och drottningar, samt i viss mån människor från de högre klasserna i samhället. De så kallade vanliga folket lämnas utanför, likaså lagar och regler. De kvinnor som i historien regerat framställs således mer som män än som kvinnor och i det rättsliga livet tillhörde de knappast klassen vanliga kvinnor.

I läroböckerna från 1980-talet märks en tydlig skillnad. Dels behandlas skillnaden i fler avsnitt än när det gäller kvinnoemancipationen, även om den givetvis fortfarande behandlar en stor del av det orättvisa förhållandet mellan kvinnor och män. Speciellt är det Historiens huvudlinjer 3 som tar upp kvinnor och mäns förhållande på fler ställen. Bland annat behandlas kvinnan i Antiken, där det framkommer att den spartanska kvinnan hade rättigheter utöver det vanliga. Även under det stycke som behandlar Norden visas det på andra delar av förhållandet som annat än bara negativt underordnat.

Beskrivningen av förhållandet mellan könen framställs på ett mer utförligt sätt och på fler ställen i 2000-talets läroböcker. Redan under behandlingen av forntid kommer det på tal, här i och med det faktum att jämställdheten verkar ha minskat i och med införandet av jordbrukssamhället. Förutom det vanliga om kvinnors underordning nämns även här till viss del mer positiva framställningar av förhållandet mellan könen, dels gällande vissa delar av den grekiska antiken, dels gällande vikingatiden. Under andra världskriget ändrades rollerna något, då kvinnorna var tvungna att ersätta männen ute i fabrikerna. Vidare behandlas också välfärdssamhällets bidrag till förhållandet mellan könen. Det har visserligen blivit mer jämställt som till exempel pappornas nya roll från och med 70-talet, men fortfarande är det en lång väg kvar till total jämställdhet.

2.5 I vilken mån är kvinnornas historia sammanvävd med den övriga historien?

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet (Falk 1922)

I boken finns inga speciella avsnitt som enbart behandlar kvinnornas historia. Men det är dock svårt att kalla kvinnornas historia i boken för sammanvävd med den övriga i och med att den i princip inte behandlas alls. Den historia som i boken som behandlar kvinnorna är sammanvävd med den övriga historien på det sättet att de kvinnor som nämns agerar i det manliga rummet. De är drottningar och kejsarinnor som innehar sina positioner på grund av brist på män, eller så är det kvinnor som på ett eller annat sätt har en relation med en högt uppsatt man. Kvinnorna som grupp nämns i stort sett bara i ett fåtal meningar gällande rösträttsfrågan.

Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia (Jacobson 1929)

Historia som berör kvinnor och deras situation genom tiderna är i det närmaste helt utelämnat i denna bok. De två meningarna som åtminstone till viss del har med den kvinnliga frigörelsen att göra är helt integrerade i texten i övrigt. De enskilda kvinnorna som nämns i den löpande texten tas upp som vore de vilka makthavare, författare o.s.v. som helst.

Historia för gymnasiet (Bäcklin, Carlsson, Lendin & Valentin 1962)

I ett halvsidesavsnitt benämnt "Kvinnofrågan" omnämns framsteg på emancipationens område i mitten av 1800-talet. Överlag kan dock textpartier som berör kvinnor sägas ha vävts in i texten i övrigt. Detta kan röra sig om enskilda kvinnor, exempelvis drottningar, kvinnornas allmänna situation att göra. Vissa partier som har med den kvinnliga emancipationen att göra, till exempel det slutgiltiga införandet av kvinnlig rösträtt i Sverige, nämns tillsammans med demokratiska framsteg i övrigt.

Historia för gymnasiet (Kumlien, Lindberg & Tham 1963)

De kvinnliga regenter som nämns i boken tillhör om tidigare nämnts redan den övriga historien. Men när det gäller de delar av kvinnornas historia som behandlas i boken så är det deras politiska och ekonomiska frigörelse. När det gäller kvinnoemancipationen så kan man säga att den till viss del är sammanvävd med den övriga historien och till viss del inte. Under avsnitt som "Den ekonomiska och sociala utvecklingen" samt "Den inre utvecklingen i Sverige" är det väl sammanvävt. Det handlar då främst om redogörelser beträffande vilka liberala reformer som drivits igenom under 1800-talet. När det dock gäller själva rösträttsfrågan så separeras kvinnornas kamp från männens.

Alla tiders historia (Bergström, Löwgren & Almgren 1983)

Så länge som de fenomen som har direkt att göra med kvinnan berörs i väldigt korta passager är de integrerade i den löpande texten, i den stora historien. Situationen för 1800-talets svenska kvinnor hanteras, som nämnts ovan, i ett eget avsnitt. När det traditionella könstänkandet kring att kvinnor ska stanna hemma behandlas, görs det under en egen rubrik, "Kvinnorna på arbetsmarknaden". Generellt sätt har dock textpartier som berör kvinnors historia vävts in i den övriga historien.

Historiens huvudlinjer 3 (Brolin, Dannert & Holmberg 1984)

Boken behandlar kvinnoemancipationen men även andra delar av kvinnornas historia behandlas, som till exempel hennes liv i Antiken, äktenskap och hennes ställning i Norden för att nämna de största. Genomgående i boken är att större avsnitt som behandlar kvinnor får egna underrubriker, mindre text om kvinnor vävs in i den övriga texten. Det finns inget eget kapitel som bara behandlar kvinnornas historia utan det är således på ett sätt sammanvävt. Det faktum att kvinnans historia inte behandlas alls mellan antiken och kvinnoemancipationen på 1800-talet är dock ett tydligt tecken på uteslutning.

Perspektiv på historien A (Nyström & Nyström 2001)

I mångt och mycket integreras kvinnor i den generella historien. Undantaget framför andra är kapitlet "Lika rättigheter – också för kvinnorna?" som i en längre genomgång och under egen rubrik skildrar framför allt kvinnors villkor under tiden fram till ungefär år 1900. Detta avsnitt, liksom ett kortare avsnitt med rubriken "Kvinnans ekonomiska frigörelse", är placerade på vad som kan anses vara naturliga platser i den historiska framställningen.

Alla tiders historia A (Bergström, Löwgren & Almgren 2005)

I boken ser man tydliga tecken på försök att integrera kvinnorna i den övriga historien. Även i avsnitt där kvinnorna egentligen inte behandlas i texten finns de med som bild och bildtext. Till exempel i avsnittet om Franska revolutionen finns en bild på "Kvinnotåget i Versailles" och i bildtexten benämns den här händelsen som den mest kända händelsen under Franska revolutionen. Fler exempel på ett liknande fenomen hittas under ett avsnitt om medeltiden. En bild på kvinnor som tvättar och i bildtexten kan man läsa "utan kvinnornas jobb hade mycket blivit ogjort" (s 58).

Kvinnans historia behandlas integrerat i flera avsnitt, till exempel gällande forntiden, antiken, vikingatiden och medeltiden. Längre fram i historien hittas även kvinnoemancipationen, livet på 1800-talet i hemmet och arbetslivet samt 1900-talshistoria. Kvinnorna finns således med i många delar av boken. När de nämns i mindre utsträckning integreras de i samma avsnitt som behandlar män men den största informationen man får om kvinnornas historia behandlas i enskilda delar, dock under samma kapitel som den övriga historien.

Sammanfattning

I de läroböcker från 1920-talet som studerats är kvinnor i stort sett helt uteslutna. De kvinnor som nämns är integrerade i den övriga texten men de är i största utsträckning kvinnor som agerat som substitut för män i den politiska världen. Kvinnornas historia kan därför varken anses vara sammanvävd eller segregerad, den är utesluten.

När det gäller 1960-talets undersökningsperiod kan de delar som behandlar kvinnor dels anses vara integrerad och dels vara segregerad till egna avsnitt. Gemensamt för de båda är att reformer presenteras tillsammans med andra demokratiska framsteg men det finns även lite längre enskilda avsnitt som behandlar rösträtten och emancipationen i stort. Det är dock små avsnitt inom bokens vanliga kapitel.

Vad beträffar nästkommande period, 1980-talet så är det genomgående för de båda böckerna att kortare avsnitt som behandlar kvinnan är sammanvävda med den övriga texten. Om längre passager handlar om kvinnor så får de egna avsnitt i form av underrubriker. Liknande kan sägas om den sista undersökningsperioden. Skillnaden är dock att kvinnor finns med i många fler avsnitt än tidigare och därför kan anses vara mer sammanvävt med den övriga historien. För även om mycket kan anses sammanvävt i många av de böcker som är skrivna från 1960-talet och framåt så finns fortfarande stora avsnitt som inte alls behandlar kvinnor, det här är ett tecken på uteslutning. Nytt för 2000-talet är den stora plats som kvinnan får i en av böckerna när det gäller hennes politiska och ekonomiska frigörelse.

3 Slutdiskussion

Innan studien påbörjades hade vi båda en förförståelse om vad vårt resultat skulle komma att bli. Vi trodde att männen och deras historia skulle dominera läroböckerna, men dock att nyare läroböcker skulle vara något mer jämställda i sin framställning. Nu i efterhand skulle man kunna säga att vår förförståelse inte var så långt borta från verkligheten.

3.1 Kvinnorna och deras roller

När det gäller antalet kvinnor i förhållande till män ser vi att den manliga dominansen är överhängande. Intressant var dock att se att antalet kvinnliga aktörer i läroböckerna fick en nedgång under 60- och 80-talen jämfört med de resterande undersökningsperioderna. Andelen politisk historia minskade under dessa tider vilket man skulle kunna tro borde ha inneburit att enskilda kvinnor skulle ha ökat i antal. Så var dock inte fallet. Den politiska historien ersattes till viss del med social och kulturell historia, där kvinnor mer som grupp fick ett ökat utrymme. Resultaten skulle kunna ses i förhållande till de vågor av feminism som dragit fram under 1900-talet. Den andra vågen som kom på 60- och 70-talen kan ha resulterat i att andelen politisk historia minskat och banat väg för nya infallsvinklar. Den tredje vågen, som fortfarande håller på, påverkar således dagens historieböcker till att bli mer jämställda. Det faktum att andelen kvinnor åter ökade igen kan därför mycket väl bero på att samhällets värderingar om jämställdhet har ökat. Att historieundervisningen går hand i hand med samhällsförändringar hävdade Andolf på 70-talet och det tror vi fortfarande äger sin riktighet (Andolf, 1972:292). Läroböcker och deras författare är således inte isolerade ifrån samhället, utan snarare produkter av detsamma.

När det gäller de olika kvinnor som nämns och de roller som de spelar i historien ser vi en klar förändring över tid. Från att, som på 20-talet, bara behandla kvinnor som på ett eller annat sätt har en relation till den politiska makten, har det förändrats till det faktum att andelen politiska kvinnor i dagens läroböcker befinner sig i minoritet. Det här har givetvis att göra med att tyngden på politisk historia, som redan nämnts, har minskat och banat väg för sociala och kulturella förhållanden. I och med det här så kommer även andra kvinnor in i läroböckerna. Ofta beskrivs starka kvinnor som kämpat för kvinnors förhållanden och bestridit dåtidens kvinnoideal. De här kvinnorna kan mycket väl fungera som förebilder för unga flickor i dagens samhälle. Vilket mycket väl kan bidra till att motverka de traditionella mönster som lever kvar än idag.

Berggren framställer två olika beskrivningar av kvinnor i läroböcker. Antingen ligger tyngdpunkten på en eländesbeskrivning eller på hur duktiga kvinnorna var. Hennes studie utfördes 1992 och enligt henne framställde de läromedel som hon studerat ett eländesperspektiv av kvinnor. När det gäller framställning av enskilda kvinnor i de läroböcker som vi studerat kan vi inte se några spår av eländesbeskrivningar. Snarare är det den duktiga kvinnan som lyfts fram, som till exempel den första kvinnliga yrkesjournalisten i Sverige. Beträffande kvinnor som grupp kan vi se antydning till en viss eländesbeskrivning i ett fåtal fall. Ofta i samband med beskrivningar av den situation kvinnor levde i på 1800-talet och som ledde fram till emancipationen. När kvinnan och hennes villkor framställs under tidigare epoker försöker snarare författarna ge exempel på platser i världen eller områden där kvinnan trots allt hade större befogenheter än normalt. Detta gäller främst 2000-talet, en period Berggren inte har studerat, men även 80-talet.

Även om kvinnor i jämförelse fått mycket mer plats i läroböckerna är männen fortfarande dominerande. Man kan fråga sig vad det här kan ha för effekter på eleverna? Vi anser att det är givet att det som eleverna lär sig i skolan påverkar dem och deras tankar. Om således läroböcker till en mycket stor del framställer män som dominanta och aktiva samtidigt som

kvinnor framställs som hemmavarande mödrar, tror vi att det kan bidra till att bibehålla klyftan mellan könen och vad som anses vara traditionellt manligt och kvinnligt. Det faktum att kvinnor under stor del av historien varit underordnade männen kan vi dock aldrig ändra på. Men vi tror att det är viktigt för verksamma lärare inom ämnet historia att problematisera underordningen i form av diskussioner och övningar. Det är trots allt ett av skolans uppdrag, att ”aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är manligt och kvinnligt” (Lpf 94, s 38).

3.2 Kvinnornas politiska och ekonomiska frigörelse

En väldigt viktig del i kvinnornas historia är den så kallade kvinnoemancipationen. Vad vi anser förvånande är att det trots dess signifikans inte får speciellt stort utrymme i läroböckerna. Utrymmet som tilldelas kvinnoemancipationen är givetvis varierande men i stort sett kan man säga att det gäller alla undersökningsperioder utom 2000-talet. När det gäller kvinnoemancipationen kan man dock även här se en tydlig förändring över tid. När det gäller läroböckerna från 1920-talet behandlas kvinnoemancipationen mycket sparsamt. Det är snarare bara resultatet med kvinnlig rösträtt som behandlas på ett fåtal rader. Intressant är också det faktum att begreppet allmän rösträtt används av författaren för att beteckna enbart manlig rösträtt. Man kan spekulera i varför kvinnoemancipationen inte behandlas i en vidare utsträckning. Kanske är det som Queckfeldt skriver, att fokus ligger på enskilda personer i dessa böcker och att detta gör att kvinnoemancipationen och kvinnors situation generellt inte behandlas (Queckfeldt, 1991:51). Det kan möjligen vara så att avsaknaden av svensk historia i 1920-talets läroböcker även är en bidragande faktor. I böckerna från 60- och 80-talen behandlas kvinnornas politiska frigörelse i större utsträckning, dock fortfarande ganska sparsamt. De böcker som mest utmärker sig i studien är de från 2000-talet som till skillnad från övriga behandlar kvinnoemancipationen på ett utvecklat sätt. Speciellt *Perspektiv på historien A*, som behandlar kvinnornas villkor och hennes väg till frigörelse i ett åttasidigt avsnitt. Varför just den här boken utmärker sig kan mycket väl bero på den inte baseras på någon äldre version, utan är en helt färsk lärobok från 2001. Den fastnar således inte i gamla rutiner utan kan till mycket större del vara nyskapande. Det finns enligt Långström en tröghet i systemet när det gäller läroboksförfattande. Författare ger uttryck för att lärare i jakt på nya läroböcker, enligt undersökningar, vill ha böcker som i stor utsträckning liknar de verk som de tidigare arbetat med. Långström skriver också att det finns en tradition om vad läroböckerna bör behandla. Vid skrivande av en alldeles ny bok har dock författare större frihet då det gäller att välja material. En läroboksförfattare Långström intervjuar hävdar att författare bakom nya böcker ska ”försöka skapa en marknad” (Långström, 1997:211). Detta tycker vi stärker våra spekulationer om varför *Perspektiv på historien A* på många sätt skiljer sig från *Alla tiders historia A*.

3.3 Förhållandet mellan könen

Förhållandet mellan könen behandlas i princip inte alls i de två första undersökningsperioderna. Förutom att kvinnors villkor nämns i samband med kvinnoemancipationen i några få rader i 60-talets läroböcker behandlar Falk fenomenet i ett par rader i inledningen. Från 80-talet och framåt är det dock tydligt att könets förhållande gentemot varandra får ett allt större utrymme. De delar som innehåller stycken med beskrivningar om könets förhållanden blir allt fler. Det hittas i 2000-talets läroböcker inom avsnitt som forntiden, antiken och vikingatiden där förhållandet givetvis beskrivs som ett underordnat/överordnat förhållande men också att kvinnan i vissa fall både hade hög status

och stort ansvar. Relationen mellan könen behandlas också i samband med världskrigen, framför allt i och med att kvinnorna då i männens frånvaro trädde in och övertog deras arbetsplatser i fabriker. Förhållandet beskrivs som än mer förändrat i och med exempelvis kvinnornas inträde på arbetsmarknaden i stort och den förändrade papparollen med början på 70-talet. Intressant är också att dagens samhälle inte framställs som fullständigt jämställt.

Med tanke på att undersökningens två exemplar på läroböcker från 2000-talets relativt väl behandlar förhållandet könen emellan under epoker som forntiden och antiken kan man anse det vara märkligt att kvinnan i stort sett lyser med sin frånvaro i exempelvis de partier av dessa böcker som hanterar medeltiden. Något som i till exempel *Perspektiv på historien A*, nämns i samband med detta är att det stiftades en lag om ”kvinnofrid”, ett begrepp som inte förklaras över huvud taget (Nyström & Nyström, 2001:74). Att det fanns ett behov av att införa en lag om kvinnofrid tyder kanske på att missförhållanden rådde, där kvinnor befann sig i underläge. Hade det inte varit passande att i samband med detta beskriva de samhällsförhållanden som rådde och hur relationerna mellan kvinnor och män såg ut.

Något som inte direkt anknyter till avsaknaden av kvinnor i böckerna, men som ändå kan fylla sin plats i denna diskussion är en passage som förekommer i *Alla tiders historia* från 1983. Den rör skiftesreformerna i Sverige och påstår helt sonika att det eventuellt var ”kvinnor som mest kom att sakna den gamla bygemenskapen” (Bergström, Löwgren & Almgren, 1983:261). Intressant är att samma påstående återfinns i *Alla tiders historia A* från 2005 och även här saknas motivering till varför det skulle förhålla sig på detta vis (Bergström, Löwgren & Almgren, 2005:184). Varför påstår författarna detta? Hade det möjligen något med de rådande könsrollerna att göra?

En av anledningarna till att vi valde att undersöka två upplagor av *Alla tiders historia* var för att få en uppfattning om i vilken utsträckning samma material återfanns i båda utgåvorna. Visserligen skilde sig böckerna åt i viss utsträckning, men ovan nämnda exempel tyder möjligen på att författarna delvis fastnar i det gamla. Detta skulle i så fall hjälpa till att förklara den relativt stora skillnad vi tycker oss ha funnit mellan de två läroböcker från 2000-talet som inkluderats i studien.

3.4 Sammanvävningen

Huruvida kvinnors historia vävs samman med den övriga historien kan ibland vara svårt att avgöra. Speciellt i 20-talets läroböcker som visserligen behandlar bokens kvinnor integrerat med resterande text. Dock handlar det bara om kvinnor inom den av män dominerade maktsfären och majoriteten av kvinnornas historia är således inte sammanvävd utan helt utesluten. Därför anses det irrelevant att vidare föra en diskussion om integreringen av kvinnors historia i dessa läroböcker.

Genomgående för de övriga böckerna i undersökningen är att när det gäller mindre avsnitt så integreras de i den övriga texten medan större avsnitt får egna underrubriker, vilket kanske inte är underligt. Nämnas bör också att de större avsnitten som behandlar kvinnor ingår som mindre beståndsdelar i stora kapitel som till exempel avsnittet ”Kvinnan i Athen” vilket är en del av kapitlet ”Antiken” i *Alla tiders historia A* från 2005. Inte heller förpassas kvinnan och hennes historia till egna kapitel i någon utav böckerna.

Även om den nämnda historia som behandlar kvinnor är integrerat i större kapitel och att kvinnans historia har tillkommit i fler och fler delar sedan 80-talet, så finns fortfarande passager av böckerna där kvinnan är helt eller näst intill utesluten. Det gäller inte bara politiska förhållanden utan även sociala och kulturella. Bland annat kan det ovan nämnda exemplet med brist på kvinnors förhållanden i framställningen av medeltiden i *Perspektiv på historien A*.

Är det då positivt eller negativt att kvinnors historia vävs in i sitt historiska sammanhang? Kan det finnas någon funktion i att separera kvinnors historia från övrig historia genom att ge kvinnorna ett eget kapitel? På ett sätt kan man påstå att det kan vara positivt med ett separat kapitel om kvinnor. Det blir därmed ett totalt fokus på kvinnor när kapitlet behandlas. Frågan är dock om det över huvudtaget behandlas? Risken finns kanske att lärare lättare hoppar över kvinnors historia om det bereds ett eget kapitel. Att separera kvinnornas historia till ett eget kapitel är också negativt i och med att det då skapas ett negativt utanförskap. Det skulle möjligen kunna uppstå tankar om att det dels existerar en riktig historia, där kvinnor lämnas utanför, och dels kvinnornas egen historia. Westman Berg, som på 60- och 70-talen var en aktiv kämpare för jämställdhet, ansåg att det var glädjande när kvinnornas villkor ägnades uppmärksamhet i ett eget kapitel. Dock fann hon det ”önskvärt för framtiden att sådant stoff integreras i sitt historiska sammanhang i historieböckernas alla kapitel och inte bara blir ett litet fristående bihang” (Westman Berg, 1972:71). Även Berggren uttrycker att man alltid ska skriva läroböcker utifrån ett genusperspektiv, således ska båda könen integreras i framställningen och bara i undantagsfall kan de separeras (Berggren, 1992). Vi anser i likhet med både Westman Berg och Berggren att det material som behandlar kvinnor och deras situation i möjligaste mån ska integreras i den övriga historien, samt att ett genusperspektiv bör råda på läroböckerna.

I hur stor omfattning som kvinnors historia är sammanvävd med den övriga historien är givetvis intressant att diskutera, men intressant är också huruvida det rör sig om kvinnohistoria eller om det snarare handlar om genushistoria. Vi kan inte påstå att vi från 60-talets undersökningsperiod ser tydliga exempel på att läroböckernas framställning av kvinnor går i samma spår som historievetenskapens utveckling. Det vill säga att det först kom kvinnohistoria som senare utvecklades till genushistoria. Snarare löper de båda historieperspektiven parallellt i läroböckerna i den mening att det till viss del handlar om ren kvinnohistoria när det i andra fall snarare är ett genusperspektiv som ligger i fokus. När det gäller de två böckerna från 2000-talet kan man möjligen påstå att det börjar gå mer åt genushistoria då ofta båda könen nämns när det gäller förhållanden, sysslor och samarbete. Som exempel kan *Perspektiv på historien A:s* genomgång av forntiden anföras, där uppdelningen av sysslor mellan könen liksom kvinnors grad av inflytande behandlas (Nyström & Nyström, 2001:8).

3.5 I förhållande till Queckfeldt

Av den tidigare forskning som presenterats tidigare var Queckfeldts *Kvinnor och historielöshet* den studie som mest liknade vår. Hennes undersökning sträcker sig fram till 80-talet och så långt stämmer hennes resultat gällande framför allt kvinnors roller väl överens med våra. Exempelvis i de äldre böckerna, vilka starkt präglas av politisk historia, är de nämnda kvinnorna antingen politiskt betydelsefulla själva eller gemål till någon som är det. Att våra resultat liknar varandra fram till och med 80-talet är inte överraskande. Däremot har vår undersökning, som sträcker sig en etapp längre, funnit resultat som är intressanta att jämföra med Queckfeldts åsikter. Hon uttrycker nämligen en förvåning över att inte vanliga kvinnor behandlas i någon större utsträckning i de för henne nyare böckerna (80-talet). Likaså anser hon att kvinnor i de nyare böckerna ”kan tyckas än mer historielösa” jämfört med de äldre böckerna (Queckfeldt, 1991:53). Vad det här arbetet nu kan presentera är det faktum att en förändring tycks ha skett. Kvinnor kända för politisk verksamhet är inte längre i majoritet. I allt större utsträckning nämns vanliga kvinnor som utmanat rådande samhällsideal och exempelvis gjort karriär inom traditionellt manliga yrken. Inte heller kan vi beträffande nutidens läroböcker anse att kvinnor är historielösa. Snarare är deras historia mer levande än

förut. Dock vill vi påpeka att materialet fortfarande är otillfredsställande i det att kvinnor och deras situation helt saknar representation i vissa behandlade epoker.

3.6 En blick framåt

Den här undersökningen har gett tydliga tecken på att kvinnor får mer utrymme i dagens läroböcker jämfört med tidigare. Speciellt har det skett en ökning härvidlag sedan 1980-talet. En stor anledning till detta är att den stora övervikten för politisk historia i böckerna har försvunnit och i stället ligger numera snarare tyngdpunkten på sociala och kulturella förhållanden. Om det är som Andolf påstår, att historieundervisningen är "samhällets officiella självporträtt", ser vi ingen annan framtid än att kvinnorna kommer att beredas mer plats i kommande läroböcker (Andolf, 1972:294). Detta på grund av att det i dagens samhälle inte råder total jämställdhet mellan kvinnor och män. Mycket tyder dock på att utvecklingen framöver kommer att innebära ökad jämställdhet, vilket då kommer att påverka de läroböcker som skrivs.

Skolverkets rapport, *I enlighet med skolans värdegrund*, målar upp en relativt negativ bild av hur historieämnets läroböcker i dagens svenska skola hanterar bland annat kön- och jämställdhetsaspekter. I likhet med den rapporten anser vi att det finns brister i de läroböcker från 2000-talet som vi studerat. Mot bakgrund av den undersökning vi gjort och den utveckling som trots allt skett tror vi ändå att det finns hopp om att kvinnans historia och jämställdhetsproblematiken i framtiden kan komma att belysas ytterligare. Hur det blir med den saken kan möjligtvis vara något för framtida forskare att undersöka.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Läroböcker

Bergström, Börje, Löwgren, Arne & Almgren, Hans (1983). *Alla tiders historia*. Stockholm: Liber Läromedel.

Bergström, Börje, Löwgren, Arne & Almgren, Hans (2005). *Alla tiders historia A*. Malmö: Gleerups.

Brolin, Per-Erik, Dannert, Leif & Holmberg, Åke (1984). *Historiens huvudlinjer 3*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Bäcklin, Martin, Carlsson, Sten, Lendin, Waldemar & Valentin, Hugo (1962). *Historia för gymnasiet Åk 1*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Falk, Erik (1922). *Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet*. Stockholm: Bonniers.

Jacobson, Gustaf (1929). *Lärobok i nya tidens historia för gymnasiet: På grundvalen av J.R. Pallins Lärobok i nya tidens historia*. Stockholm: Norstedt.

Kumlien, Kjell, Lindberg, Folke & Tham, Wilhelm (1963). *Historia för gymnasiet*. Stockholm: Svenska bokförlaget.

Nyström, Hans & Nyström, Örjan (2001). *Perspektiv på historien A*. Malmö: Gleerups.

Internet

Gleerups: <http://www.gleerups.se> (2007-05-06)

Nationalencyklopedins Internettjänst: <http://www.ne.se> (2007-05-23)

www.jamstalldhet.net: <http://www.jamstalldhet.net/kvinnokampens-historia.shtml> (2007-05-24)

Litteratur

Andolf, Göran (1972). *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965*. Uppsala: Uppsala Universitet.

Berggren, Anne Marie (1992). *Kvinnoperspektiv på läromedlen i historia, religionskunskap och konst- och musikhistoria samt i ämnet social- och familjekunskap*. Stockholm: Skolverket.

Göransson, Anita (2003). ”Från släkt till marknad – ägande, arbete och äktenskap på 1800-talet” i *Kvinnohistoria*. Stockholm: Utbildningsradion.

Hadenius, Stig & Olsson, Claes-Olof (1970). *Historieböckerna i det nya gymnasiet*. Göteborg.

- Hirdman, Yvonne (2003). "Vad är kvinnohistoria?" i *Kvinnohistoria*. Stockholm: Utbildningsradion.
- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- I enlighet med skolans värdegrund* (2006). Skolverket. (hämtad från www.skolverket.se 2007-04-17)
- Juhlin Svensson, Ann-Christine (2000). *Nya redskap för lärande: studier av lärarens val och användning av läromedel i gymnasieskolan*. Stockholm: HLS
- "Lpf 94" (2002) i *Lärarens handbok* (s. 35-50). Stockholm: Lärarförbundet.
- Långström, Sture (1997). *Författarröst och lärobokstradition*. Umeå: Umeå Universitet.
- Nihlén, Johanna & Nilsson, Sara (2006). *Genusboken*. Stockholm: Liber.
- Queckfeldt, Eva (1991). "Historielöshet och kvinnor: några reflexioner". *Kronos* 1991:1, 47-67. Linköping: Institutionen för lärarutbildning, Universitetet i Linköping.
- Tingsten, Herbert (1969). *För Gud och fosterlandet*. Stockholm: Norstedt.
- Westman Berg, Karin (1972). "Skolböcker vid skampålen" i Westman Berg, Karin (red.) *Könsdiskriminering förr och nu: litteratursociologiska och historiska studier*. Stockholm: Prisma.

Bilaga. Kvinnor ur läroböckerna som nämns vid namn i uppsatsen.

Alva Myrdal – (1902-86) Politiker, diplomat m.m. Radikal reformivrare på socialpolitikens område. Engagerade sig i kampen för kvinnors rättigheter.

Anna Boleyn (eng. Anne) – (1507-36) Hovfröken vid engelska hovet som kung Henrik VIII förälskade sig i och senare också gifte sig med. Mor till Elisabet I.

Anna Lena Hjortberg – (1725-1808) Prästfru.

Anna Maria Lenngren – (1754-1817) Författare. Belyste det ojämlika förhållandet mellan könen.

Aspasia – (400-talet f Kr) Inflytelserik kvinna i antikens Grekland. Gift med politikern Perikles.

Charlotte Corday – (1768-93) Född i en fransk lågadlig familj. Mördade revolutionspolitikern Marat och blev därför giljotinerad.

Elisabet I (eng. Elizabeth) – (1533-1603) Engelsk drottning. Ansedd som en av Englands mest betydelsefulla regenter.

Elise Ottesen Jensen – (1886-1973) Norsk-svensk informatör och rådgivare i sexualfrågor.

Ellen Key – (1849-1926) Författare m.m. som bland annat är berömd för sitt arbete inom kvinnorörelsen.

Elsa Brändström – (1888-1948) Hjälparbetare, rödakorsdelegat i Ryssland 1914-20. Kallad ”Sibiriens ängel”.

Eva ”Evita” Peron – (1919-52) Argentinsk skådespelerska. Viktig politisk kraft tack vare sin roll som hustru till president Juan Peron.

Florence Nightingale – (1820-1910) Brittisk sjuksköterska samt hälso- och sjukvårdsreformator. Berömd för sin insats under Krimkriget (1853-56).

Fredrika Bremer – (1801-65) Författare och en förgrundsgestalt inom kvinnorörelsen i 1800-talets Sverige. Skrev romanen *Hertha* om kvinnors ofrihet.

Greta Garbo – (1905-90) Skådespelerska.

Harriet Beecher Stowe – (1811-96) Amerikansk författare. Skrev exempelvis boken *Onkel Toms stuga* som väckte stor debatt rörande slaverifrågan.

Heliga Birgitta – (ca 1303-73) Birgitta Birgersdotter. Religiös författare och helgon. Grundade kloster i Vadstena.

Indira Gandhi – (1917-84) Indisk premiärminister åren 1966-77 och 1980-84. Mördad.

Jean M Auel – (f. 1936) Amerikansk författare. Har haft stora framgångar med böckerna om stenåldersflickan Ayla.

Jeanne d’Arc – (ca 1412-31) Fransk flicka som vägled av röster ingrep i hundraårskriget. Franskt nationalhelgon.

Katarina II – (1729-96) Rysk kejsarinna kallad ”Katarina den stora”.

Kristina – (1626-89) Drottning 1644-54. Abdikerade, flyttade utomlands och övergick till katolicismen.

Madame (Germaine) de Staël – (1766-1817) Kontroversiell fransk författare. Flera gånger driven till landsflykt.

Margaret Thatcher – (f. 1925) Brittisk politiker. Premiärminister under åren 1979-1990.

Margareta – (1353-1412) Drottning i Sverige, Norge och Danmark. Under hennes regim grundades Kalmarunionen.

Margarethe von Trotta – (f. 1942) Tysk filmregissör och skådespelerska.

Maria Gouze – (1748-93) Fransk författare under pseudonymen Olympe de Gouges. Kämpe för bland annat jämställdhet, verksam under och efter franska revolutionen. Giljotinerad.

Maria Stuart (eng. Mary) – (1542-87) Skotsk, och under ett par år även fransk, drottning. Fängslad och avsatt. Sökte skydd hos engelska drottningen Elisabet I, men blev avrättad.

Marie Antoinette – (1755-93) Fransk drottning, dotter till tysk-romerskt kejsarpar. Gift med kung Ludvig XVI. Blev i samband med franska revolutionen symbol för hovets slösaktighet. Avrättad.

Marie Curie – (1867-1934) Polsk-fransk fysiker och kemist. Upptäckte bland annat grundämnet radium tillsammans med sin make. Ensam om att ha erhållit nobelpris i både kemi och fysik.

Sapfo – (ca 630-?) Grekisk vislyriker.

Selma Lagerlöf – (1858-1940) Författare. Nobelpris 1909. Första kvinnliga ledamoten av Svenska Akademien.

Sigrid Undset – (1882-1949) Norsk författare. Nobelpris 1928.

Simone de Beauvoir – (1908-86) Fransk författare och filosof. En av den moderna feminismens förgrundsgestalter.

Sonja Kovalevsky – (1850-91) Rysk matematiker och författare som 1889 blev Sveriges första kvinnliga professor.

Sophie Adlersparre – (1823-95) Friherrinna. Pionjär inom 1800-talets svenska kvinnorörelse.

Wendela Hebbe – (1808-99) Journalist, författarinna och tonsättare. Sveriges första kvinnliga yrkesjournalist.

Källa: Undersökningens läroböcker, samt Nationalencyklopedins Internettjänst.